

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Західноукраїнський національний університет
Факультет фінансів та обліку
Кафедра фінансового менеджменту та страхування

ЯЦИШИН Ігор Анатолійович

**Формування та розвиток ринку фінансових
послуг в Україні
/ Formation and developing the financial services
market in Ukraine**

спеціальність: 072 - Фінанси, банківська справа та страхування
освітньо-професійна програма - Фінансовий менеджмент

Кваліфікаційна робота

Виконав студент групи ФМм-21
І. А. Яцишин

Науковий керівник:
к.е.н., О. Ю. Толстенко

Кваліфікаційну роботу
допущено до захисту:

"20" середня 2021 р.

Завідувач кафедри
О. В. Кнейслер

ТЕРНОПІЛЬ - 2021

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ТА ФУНКЦІОНУВАННЯ РИНКУ ФІНАНСОВИХ ПОСЛУГ.....	7
1.1. Сутнісно-теоретичні основи ринку фінансових послуг та його роль в економічній системі держави.....	7
1.2. Підходи до структуризації ринку фінансових послуг.....	17
Висновки до розділу 1.....	23
РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ ПРАКТИКИ ФОРМУВАННЯ ТА РОЗВИТКУ РИНКУ ФІНАНСОВИХ ПОСЛУГ В УКРАЇНІ.....	25
2.1. Особливості формування та сучасний стан вітчизняного ринку фінансових послуг.....	25
2.2. Тенденції розвитку небанківських фінансових установ на ринку фінансових послуг.....	32
Висновки до розділу 2.....	44
РОЗДІЛ 3. ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ РИНКУ ФІНАНСОВИХ ПОСЛУГ В УКРАЇНІ.....	46
3.1. Напрямки підвищення ефективності функціонування вітчизняного ринку фінансових послуг в сучасних умовах.....	46
3.2. Перспективи модернізації діяльності фінансових посередників в Україні під впливом цифрової трансформації економіки.....	53
Висновки до розділу 3.....	62
ВИСНОВКИ.....	64
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	69

ДОДАТКИ.....	78
--------------	----

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Визначальну роль в активізації процесів соціально-економічного реформування національних економік та інтенсифікації соціальної ролі держави, а також процвітання підприємницької діяльності відіграє ефективно функціонуючий ринок фінансових послуг. Він є не лише невід'язною компонентою фінансової системи, а й з'єднувальним елементом, завдяки якому раціонально перерозподіляються чималі обсяги фінансових ресурсів, набуваючи вірної траєкторії руху. Забезпечуючи мобільність капіталу, ринок фінансових послуг стимулює розвиток різних галузей економіки, інтенсифікує підприємницьку діяльність, зміцнюючи їх фінансовий та інвестиційний потенціал. Самі ж суб'єкти ринку мають можливість купляти або продавати усілякі фінансові послуги – від традиційних заощаджень до більш складніших – фінансових інструментів і їх модифікацій.

Що стосується основних тенденцій функціонування вітчизняного ринку фінансових послуг, то за теперішніх умов еволюція зазначеної частини фінансової системи супроводжується впливом низки деструктивних чинників та перепідготовкою основних його інституційних учасників до нових засад регулювання, що унеможливорює повномірно використовувати потенціал ринку на благо суспільства.

Більше того, притаманними рисами національної моделі ринку фінансових послуг перш за все є її неспроможність забезпечити інвестиційний попит на грошові кошти з боку реального сектору, а також труднощі у мобілізації таких ресурсів, що зумовлює складнощі у прискоренні обороту грошового капіталу та соціально-економічних трансформацій. Головним чином це торкається таких інституційних учасників ринку як страхові компанії і недержавні пенсійні фонди. Це свідчить про значні упущення в концептуальних засадах становлення вітчизняного ринку фінансових послуг та необхідність його модернізації. Тому комплексне дослідження теоретико-прикладних основ, що стосуються специфіки формування та функціонування

національної моделі ринку фінансових послуг йокреслення векторівїїподальшоїмодифікаціїв Україні, на сьогодні, варто оцінювати як одне із пріоритетних завдань у загальній системі заходів щодо удосконалення фінансової системи.

Дослідженням теоретико-організаційних і прикладних засад формування та перспектив розвитку ринку фінансових послуг в Україні займались такі провідні вітчизняні і зарубіжні вчені, як: Л. Алексеєнко, С. Арутюнян, Д. Бондаренко, І. Дороніна, М. Дубина, С. Еш, Т. Завора, К. Ковальчук, О. Луцишин, В. Онищенко, Т. Письменна, І. Подзигун, М. Стецько, В. Унець-Ходаківська, В. Фаріон, С. Юрій та ін. Окремі питання модернізації діяльності фінансових посередників за теперішніх умов вивчали А. Гулей, Л. Бондаренко, Я. Дроботя, Ю. Заволока, О. Кнейслер, Л. Недільська, Н. Пантелєєва, С. Росс, І. Семенча, Н. Татарин, І. Федорович та ін. Враховуючи теоретичну та практичну цінність сучасних досліджень особливостей формування і механізму функціонування ринку фінансових послуг в Україні, особливої уваги заслуговують подальші ґрунтовні науково-практичні розробки, присвячені питанням активізації роботи фінансових посередників як інституційних учасників означеного ринку, установлювання справедливої ціни на різні фінансові послуги, переходу до повноцінного недержавного пенсійного забезпечення та активізації страхування життя як визначальних компонент фінансового благополуччя громадян, підвищення довіри суспільства до фінансових інституцій та зміцнення на цій основі фінансових засад їх функціонування, модернізації роботи фінансового посередництва на фоні цифрової трансформації економіки. Важливість окресленої проблематики зумовили вибір теми випускної кваліфікаційної роботи, обумовили її актуальність, теоретичну та практичну значимість.

Мета і завдання дослідження. Метою випускної кваліфікаційної роботи є обґрунтування теоретико-концептуальних засад формування і функціонування ринку фінансових послуг та його ролі в економічній системі держави, аналіз сучасного стану і тенденцій розвитку ринку фінансових послуг в Україні, а

також окреслення перспектив його модернізації за умов цифрової трансформації економіки.

Для досягнення поставленої мети необхідно вирішити такі завдання:

- дослідити сутнісно-теоретичні основи ринку фінансових послуг, визначити його роль в економічній системі держави;
- з'ясувати підходи до структуризації ринку фінансових послуг;
- дослідити особливості формування і сучасний стан вітчизняного ринку фінансових послуг;
- оцінити тенденції розвитку небанківських фінансових установ на ринку фінансових послуг;
- окреслити напрямки підвищення ефективності функціонування вітчизняного ринку фінансових послуг в сучасних умовах;
- розкрити перспективи модернізації ринку фінансових послуг в Україні шляхом апробування сучасних цифрових технологій та фінансових інструментів.

Об'єкт дослідження. Об'єктом дослідження є ринок фінансових послуг України.

Предмет дослідження. Предмет дослідження – теоретико-концептуальні та прикладні засади формування та розвитку ринку фінансових послуг в Україні.

Методи дослідження. При обґрунтуванні теоретико-концептуальних засад формування та функціонування ринку фінансових послуг використані методи дедукції, індукції, синтезу, системного аналізу й теоретичного узагальнення. У процесі аналізу сучасного стану та тенденцій розвитку ринку фінансових послуг в Україні застосовані такі методи як: аналітичний, графічний аналіз, групування, порівняння, комплексного підходу. При визначенні перспектив поступу вітчизняного ринку фінансових послуг використані методи узагальнення, групування, комплексного підходу.

Теоретико-інформаційну базу дослідження складають законодавчі акти та нормативно-правові документи України, аналітичні матеріали Національного

банку України, Національної комісії з цінних паперів та фінансового ринку України, монографічні дослідження, наукові фахові статті, матеріали науково-практичних конференцій, навчальна література, офіційні Інтернет-ресурси інституційних суб'єктів досліджуваного ринку.

Наукова новизна випускної кваліфікаційної роботи полягає в обґрунтуванні теоретико-концептуальних та прикладних засад формування та функціонування ринку фінансових послуг, із врахуванням тенденцій цифровізації окресленні напрямів його розвитку й модернізації зарадисоціально-економічного піднесення в державі, покращення фінансового благополуччя громадян і стимулювання бізнес-процесів.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що за результатами аналізу сучасного стану та тенденцій розвитку національного ринку фінансових послуг значено стратегічні вектори його поступу.

Апробація результатів дослідження. На підставі матеріалів дослідження опубліковано дві наукові праці в збірниках наукових праць “Актуальні проблеми корпоративних фінансів, фінансових ринків та соціального забезпечення” (Випуск 1, 2).

Структура випускної кваліфікаційної роботи. У першому розділі дослідження з'ясовано сутнісно-теоретичні основи ринку фінансових послуг та його роль в економічній системі держави, досліджено підходи до його структуризації. У другому розділі проаналізовано особливості формування та сучасний стан вітчизняного ринку фінансових послуг, а також тенденції розвитку небанківських фінансових установ на ньому. У третьому розділі випускної кваліфікаційної роботи визначено напрямки підвищення ефективності функціонування вітчизняного ринку фінансових послуг в сучасних умовах та модернізації діяльності фінансових посередників в Україні під впливом цифрової трансформації економіки.

Структура роботи. Випускна кваліфікаційна робота містить вступ, 3 розділи, висновки, список використаних джерел і додатки. Основний зміст роботи викладено на 65 сторінках комп'ютерного тексту. У ній містяться 5

таблиць та 10 рисунків. Список використаної літератури налічує 89 найменувань.

РОЗДІЛ 1.

ТЕОРЕТИКО-КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ТА ФУНКЦІОНУВАННЯ РИНКУ ФІНАНСОВИХ ПОСЛУГ

1.1. Сутнісно-теоретичні основи ринку фінансових послуг та його роль в економічній системі держави

Характерною рисою нинішньої ринкової економіки є ефективно функціонуючий ринок фінансових послуг. Якраз він виступає індикатором її конкурентоспроможності, механізмом мобілізації та алокації вільних грошових коштів у різні галузі, відіграє провідну роль у забезпеченні соціально-економічного зростання. Усі зазначені процеси стають можливими завдяки посередницьким допоміжним функціям, які виконують професійні інституційні учасники фінансового ринку в рамках переміщення грошових коштів і фінансового капіталу між суб'єктами економічних відносин, а також фінансових активів чи інструментів між їх покупцями та продавцями. Адже суб'єктам господарювання у ході їх діяльності завжди потрібні додаткові фінансові ресурси (кредитні чи інвестиційні), які вони мають можливість залучати саме на ринку фінансових послуг.

Щодо інших економічних суб'єктів, то зазначений ринок забезпечує їх потреби у різного роду фінансових послугах – від найпростіших до більш складних. Тим самим, інституційні учасники ринку фінансових послуг “...надають певний спектр послуг у сфері своєї професійної діяльності, а сукупність таких сфер формує ринок фінансових послуг” [82, с. 56-57]. Таким чином, ринок фінансових послуг відображає економічні відносини, які виникають між надавачами фінансових послуг та їх споживачами. І чим ефективнішими будуть ці відносини, чим продуктивнішою буде співпраця, тим краще функціонуватиме і ринок.

Зупинимось детальніше на дослідженні економічної сутності дефініції “ринок фінансових послуг” з метою виявлення його ідентифікаційних ознак, функціонального призначення та ролі в економічній системі держави.

Найбільш поширеним є трактування ринку фінансових послугз позиції сукупності економічних відносин, які окреслюють взаємодію між його суб’єктами. Так, М. Дубина зазначає, що: “ринок фінансових послуг – це сукупність економічних відносин, що виникають приреалізації нематеріальної форми результатів взаємодії, яким притаманна споживча вартість, між суб’єктами в процесі задоволення одними учасниками (виробниками) фінансових потреб інших (споживачів) на взаємовигідній основі узгодження їх інтересів за власний рахунок, рахунок клієнтів або за рахунок залучених фінансових ресурсів інших суб’єктів у відповідності до чинного законодавства з метою отримання прибутку, збереження вартості активів або досягнення соціального ефекту від реалізації такої взаємодії” [22, с. 23]. Тим самим автор наголошує на тому, що в цій складовій фінансової системи держави відбувається переміщення фінансових ресурсів від фінансових посередників до їх споживачів. Погоджуємось із таким твердженням, адже сам ринок фінансових послуг відображає конкретні форми руху капіталу через фінансово-кредитний механізм.

Розділяють позицію зазначеного вітчизняного науковця також К. Ковальчук, Н. Архірейська та Н. Валенюк, які під ринком фінансових послуг розглядають “...економічні відносини, що виникають між фінансовими посередниками та іншими економічними агентами з приводу розподілу фінансових ресурсів, купівлі-продажу тимчасово вільних грошових коштів і цінних паперів” [34, с. 5]. При цьому варто зауважити, що завдяки цьому ринку здійснюється відображення певних форм організації переміщення грошових коштів і фінансового капіталу через спеціально функціонуючі інституційні структури (фінансових посередників). Саме останні надають певний перелік фінансових послуг у ході своєї професійної роботи, тим самим формуючи ринок у цілому. У цьому як стверджують С. Юрій та О. Луцишин,

“...проявляється особлива система взаємозв’язків між фінансовим ринком і ринком фінансових послуг, що призводить до їх ототожнення” [82, с. 57]. Розвиваючи свою думку, науковці наголошують на складному та багатофункціональному аспектах досліджуваної категорії. Економічну сутність окресленої дефініції вони визначають як “певну сукупність економічних відносин, що виникають у результаті надання і споживання фінансових послуг у процесі перерозподілу фінансових ресурсів (заощадження – інвестиції) на фінансовому ринку, де його інститути виконують роль посередників щодо руху коштів від їх власників до користувачів, або в ході купівлі-продажу товарів на споживчому ринку (ринку товарів і послуг), де інститути ринку фінансових послуг опосередковують процеси обміну” [82, с. 59]. Беззаперечним є те, що фінансовий ринок і ринок фінансових послуг не можуть існувати відокремлено один без одного, оскільки в основі фінансової послуги (як об’єкта ринку фінансових послуг) лежать операції з фінансовими активами (як об’єкта фінансового ринку). Враховуючи окреслене і наголошуючи на тому, що об’єкти цих ринків є різними за своєю природою, можна з впевненістю підкреслити, що і ринки відмінні між собою.

Згідно ст. 1 Закону України “Про фінансові послуги та державне регулювання ринку фінансових послуг” № 2664-III від 12 липня 2001 р. “ринки фінансових послуг – це сфера діяльності учасників ринків фінансових послуг з метою надання та споживання певних фінансових послуг” [59]. Означену сферу діяльності забезпечують професійні послуги на ринках банківських, страхових та інвестиційних послуг, а також на ринках капіталу й інших видах ринків, де відбувається обіг фінансових активів. У цьому контексті не викликає заперечень аргументація С. С. Арутюнян та М. І. Юргачової стосовно того, під ринком фінансових послуг вони пропонують розуміти “...певну сукупність взаємопов’язаних та взаємообумовлених послуг у сфері фінансів, з фінансовими активами, які надаються спеціалізованими закладами, що мають відповідний дозвіл на виконання цих послуг (ліцензію)” [64, с. 12].

В. Онищенко та Т. Завора трактують ринок фінансових послуг, опираючись на товарний підхід, за якого під ним розуміють “...сферу діяльності учасників ринку фінансових послуг з метою надання та споживання певних фінансових послуг” [45, с. 13]. До таких послуг автори відносять професійні послуги на ринках банківських, страхових й інших видів фінансових послуг, а також операції з різноманітними фінансовими інструментами й активами. Розділяє думку зазначених вчених Є. Бобров, підкреслюючи, що “ринок фінансових послуг – це сукупність відносин продавець-покупець, які здійснюються через фінансові послуги як сферугосподарської діяльності” [7, с. 91]. Цю ідею підтверджують і колектив авторів (Л. Алексеєнко, О. Квасовський, О. Луцишин, П. Рендович і М. Стецько), які визначають ринок фінансових послуг як “...сферу діяльності фінансових установ на території України або її частини, яка визначається виходячи з місця надання фінансової послуги споживачам” [63, с. 21].

Відповідно із інституційним підходом до тлумачення сутності ринку фінансових послуг під ним розглядають “...три системоутворюючі складові: ринок банківських послуг, державне управління яким здійснює Національний банк України; ринок фінансових послуг, пов’язаних зобігом цінних паперів і фондовим ринком, державне управління яким здійснює Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку України; ринок інших фінансових послуг (щодо страхування, інвестування, небанківського кредитування тощо), державне управління яким здійснювала Національна комісія, що виконує державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг України” [29, с. 248]. На сьогодні такий підхід не зовсім виправданий, оскільки один із регуляторів ринку припинив своє функціонування, а два інших – перерозподілили між собою повноваження з питань державного регулювання діяльності суб’єктів означеного ринку. Дещо подібним є тлумачення досліджуваної категорії С. Ешом, який стверджує, що ринок фінансових послуг є “особливою сферою взаємовідносин державних органів і фінансових учасників ринку фінансових послуг для задоволення фінансових потреб та формування пропозиції

фінансово-економічних послуг на державному рівні або у світовій інтеграції країн” [26, с. 3].

У міжнародній практиці під ринком фінансових послуг розглядають “такий фінансовий сектор, на якому надаються фінансові послуги людям чи корпораціям. Цей сегмент економіки складається з різноманітних фінансових установ, до числа яких відносять банківські установи, інвестиційні компанії, кредиторів, фінансові компанії, посередників нерухомості та страхові компанії” [83]. Як стверджує С. Росс: “ця частина фінансової системи є основою світової економіки” [85].

Резюмуючи вищевикладене, можна підкреслити, що ринок фінансових послуг – це складна економічна категорія, яку науковці трактують з різних позицій. Дослідження економічної сутності зазначеної дефініції та групування поглядів науковців щодо її визначення дозволяє виокремити наступні підходи до трактування економічної природи означеного ринку – ресурсного, товарного, ринкового та інституційного. Схематично їх зображено на рис. 1.1.

Рис. 1.1. Сутнісно-концептуальні підходи до трактування дефініції “ринок фінансових послуг”[24, с. 10].

Найголовніше призначення ринку фінансових послуг полягає в організації налагодженої співпраці усіх його суб’єктів задля забезпечення збалансованості між заощадженнями та їх трансформуванням у подальшому в інвестиції. Більш докладно важливість та основне призначення ринку фінансових послуг відображають функції, які він виконує в економіці. Адже як стверджує І. І. Рекурєнко: “функції взагалі є способом прояву суті системи або її окремих підсистем”[60, с. 250].

Вважаємо, що основними базовими функціями ринку фінансових послуг можна визначити: трансформаційну, ринкову, обслуговуючу, соціальну, регулюючу, інформаційно-аналітичну та функцію мінімізації ризиків (рис. 1.2).

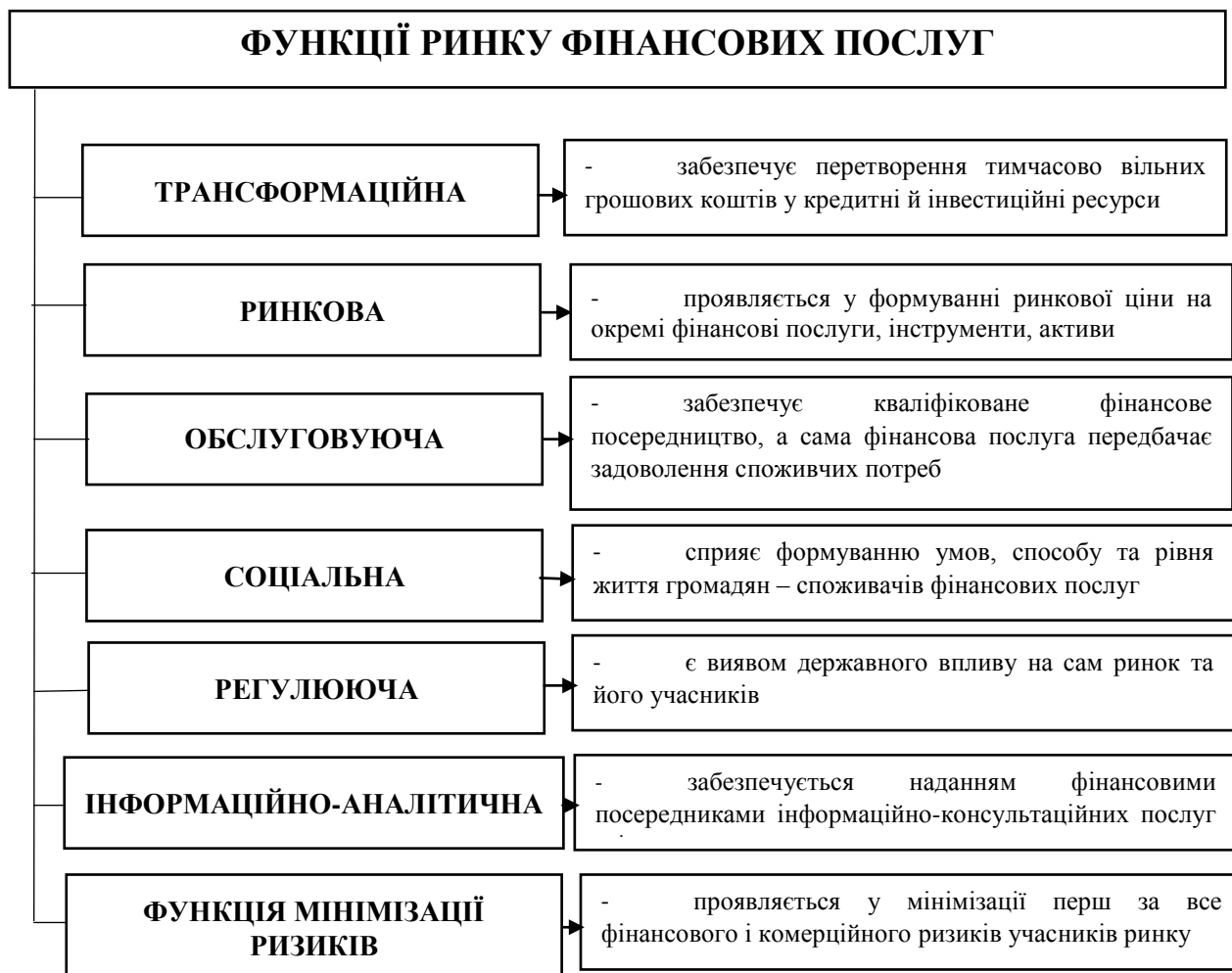

Рис. 1.2. Функціональне призначення ринку фінансових послуг [25, с. 165].

Однією із найбільш вагомих з-поміж окреслених на рис. 1.2 функцій зазначеного ринку є трансформаційна, яка виражається наступним: як і іншим елементам економічної системи ринку фінансових послуг властива відкритість, він завжди перебуває у процесі власного розвитку та зміни. У результаті такі трансформації прямо або опосередковано впливають на всю фінансову систему держави та діяльність її учасників. Це може виявлятися у виникненні новочасних фінансових послуг, інноваційних технологій їх просування або ж співпраці з клієнтами, модифікації самих суб'єктів ринку. Більше того, важливим призначенням ринку є його здатність перетворювати грошові кошти у формі накопичень чи заощаджень у кредитні й інвестиційні ресурси. Саме завдяки фінансово-кредитному механізму ці кошти через ринок трансформуються в інвестиційні грошові потоки, які забезпечують фінансову основу матеріального виробництва у сфері послуг. Тим самим ринок фінансових послуг сприяє нарощенню обсягів фінансування реального сектору та зміцнює інвестиційний потенціал держави.

Що стосується ринкової функції, то її проявом слугує, по-перше, формування рівноважної ціни на такий товар як фінансова послуга, інструмент чи актив, в основі якої лежить співмірність між попитом і пропозицією на нього, а по-друге, – задоволення індивідуальних споживчих потреб у такому товарі. Також погоджуємось із тим, що на ринку фінансових послуг “спостерігається формування конкуренції між різними фінансовими посередниками у частині формування фінансових продуктів, підвищення якості надання фінансових послуг, що позитивно впливає на розвиток такого ринку в цілому та рівень обслуговування клієнтів” [25, с. 166].

Обслуговуюча функція досліджуваного ринку полягає у забезпеченні скоординованих і регульованих ринкових відносин між надавачами та споживачами основного товару означеного ринку, тобто фінансових послуг,

ікваліфікованому фінансовому посередництві. Більше того, об'єкти ринку фінансових послуг мають за мету задоволення споживчих потреб тих, для кого вони призначені.

Практичним вираженням соціальної функції означеного ринку є те, що за його безпосередньої участі відбувається “формування умов, способу та рівня життя громадян – споживачів фінансових послуг” [54, с. 87]. Розвиток ринку дозволяє розширювати мережу його інституційних учасників, що обумовлює потребу у висококваліфікованих працівниках. Відтак, окреслений ринок чинить вплив на сферу зайнятості, на рівень доходів громадян, їх фінансовий добробут і благополуччя.

Важливий і регулюючий прояв ринку фінансових послуг, адже він дає змогу опосередковано через діяльність фінансових посередників державі чинити вплив на розвиток усієї економіки країни. Це відбувається за рахунок таких методів як ліцензування, сертифікація, саморегулювання тощо. Як стверджують експерти: “...установлюючи вимоги до надання фінансових послуг, державні органи влади цілком можуть впливати на процеси створення кредитних та інвестиційних ресурсів у межах країни, перенаправляти такі кошти у більш важливі з позиції розвитку економіки галузі та сектори національного господарства” [25, с. 167].

Щодо інформаційно-аналітичної функції означеного ринку, то вона проявляється у наданні фінансовими посередниками широкого спектру інформаційно-консультаційних послуг своїм клієнтам. Тим самим покращується фінансова грамотність в соціумі та страхова культура. Також сюди відносимо і ті дослідження, які проводяться стосовно виявлення закономірностей розвитку окремих складових ринку, що дозволяє сформувати відповідний аналітичний простір, який створюють самі фінансові установи.

Функція мінімізації ризиків реалізується завдяки формуванню умов для мінімізації ризиків, що супроводжують роботу тих, хто дотичний до ринку фінансових послуг, шляхом диверсифікації їх діяльності, адекватному реагуванню на зміни у їх зовнішньому й внутрішньому оточенні, створенні

спеціальних систем страхування. Як наголошують М. Дубина та В. Бондаренко: “використовуючи відповідні фінансові послуги з передачі власних коштів, економічні суб’єкти також передають і ризики управління такими ресурсами фінансовим установам, що беруть на себе зобов’язання раціонально використовувати такі кошти і забезпечити їх власникам обумовлений у договорі дохід” [25, с. 166].

Таким чином, резюмуючи зазначене вище, можна констатувати, що становлення й ефективне функціонування ринку фінансових послуг має надважливе значення для забезпечення фінансового підґрунтя щодо розвитку соціально-економічного зростання в державі, підтримки й стимулювання суб’єктів підприємницької діяльності та інших бізнес-структур, належного фінансування їх діяльності, досягнення фінансового благополуччя і соціального захисту громадян.

У цілому роль досліджуваного ринку визначається у його здатності забезпечувати посилення кредитної й інвестиційної потенціалу своїх суб’єктів, тим самим інтенсифікуючи економічні процесив різних сферах галузях національного господарства (рис. 1.3).

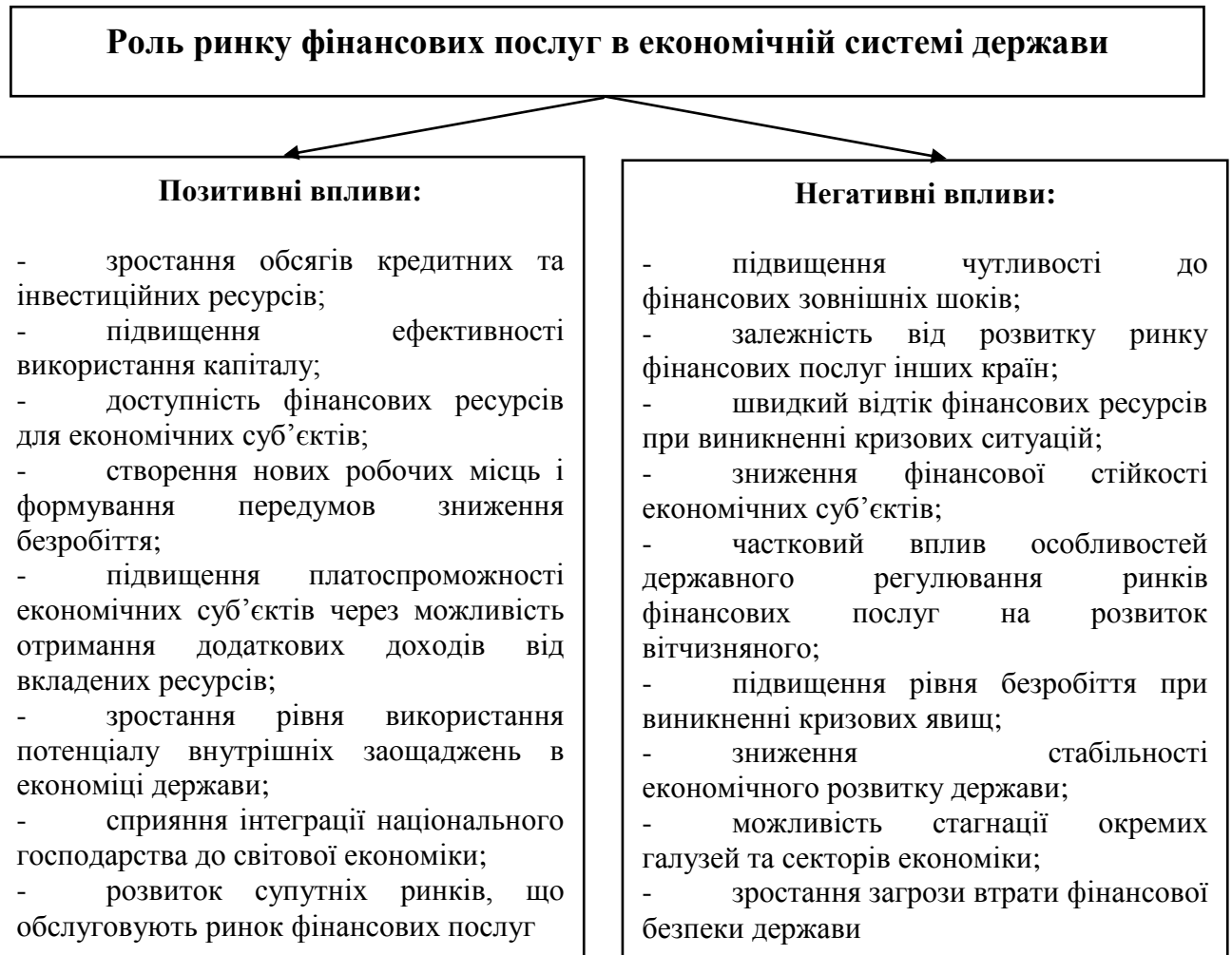

Рис. 1.3. Позитивні та негативні прояви ринку фінансових послуг в економічній системі держави[13, с. 96].

Так, зміцнення фінансової спроможності господарюючих суб'єктів та населення стосовно придбання якісно нових і ефективних фінансових послуг підвищує попит на останні, стимулює розвиток самого ринку означених товарів, обумовлює необхідність у розширенні їх асортименту, покращенні якості їх надання та обслуговування.

Водночас зважаючи на те, що простежується тісний кореляційний взаємозв'язок між тенденціями на ринку фінансових послуг та ситуацією, що складається в інших дотичних до нього сферах і секторах економіки, це може одночасно обумовлювати й негативний вияв такого ринку. Особливо гостро це проявляється у кризовий період. Вчені доводять, що: “усі аспекти негативно впливу ринку фінансових послуг витікають з його сильних позитивних сторін функціонування як економічної системи” [13, с. 96]. Зокрема,

у разі інтенсифікації кризової ситуації у роботі одного з фінансових посередників спостерігається поглиблення дестабілізації в інших таких структурах, що негативно позначається на стані означеного ринкув цілому. У підсумку ускладнюються умови мобілізації фінансових ресурсів, сповільнюються бізнес-процеси, скорочується господарська діяльність, знижується рівень добробуту громадян. Погіршення ситуації на ринку послаблює прояви конкуренції в середовищі функціонування фінансових інституцій, ринок деформується в розрізі функціонування окремих його сегментів.

Якщо ж розглядати роль ринку фінансових послуг стосовно економічних суб'єктів, до яких відносимо державу, суб'єктів господарювання і домогосподарств, то її представлено у додатку А.

За даними додатку А можна констатувати, що ефективно функціонування ринку фінансових послуг та успішна діяльність основних його інституційних структур чинять позитивний вплив на кожного економічного суб'єкта, чи то державу, чи суб'єкта підприємництва або домогосподарство. За його безпосередньої участі відбувається наповнення економіки доступними вільними грошовими коштами, відбувається трансформація їх природи у більш ефективну форму – кредитні та інвестиційні ресурси. Позитивні аспекти таких процесів відчують усі учасники зазначених процесів. Підвищується рівень та якість життя громадян, а також прискорюються процеси виробництва, оновлюється матеріальна база підприємницьких структур, покращується якість виготовленої продукції, розширюються ринки її збуту і т. д. Для держави генерується потік надходжень у вигляді податкових платежів, а також додаткового фінансового капіталу, який вона може залучати шляхом випуску рівного роду фінансових інструментів.

Підсумовуючи вищевикладене, підкреслимо, що важливим чинником успішності соціально-економічних і структурних трансформацій в економіці є ефективно працюючий ринок фінансових послуг, під яким розглядаємо невід'ємну компоненту фінансової системи держави та вимірник

ступені її розвитку, що являє собою сукупність економічних відносин з приводу надання/споживання фінансових послуг або купівлі/продажу товарів за посередництва основних операторів ринку (фінансових посередників), у результаті чого відбувається задоволення споживчих потреб користувачів означеними послугами, трансформація заощаджень в інвестиції, гарантування збереження вартості активів, а також розв'язання соціально важливих проблем населення.

Забезпечення стратегічного реформування та еволюції зазначеного ринку, покращення дієвості його інституціональної компоненти є запорукою зростання позитивних впливів ринку фінансових послуг на економічну систему в цілому та кожен її складову, зокрема.

1.2. Підходи до структуризації ринку фінансових послуг

Ринкові умови господарювання зумовлюють зміну підходів до ведення бізнесу, механізмів фінансування й інвестування, взаємодії з контрагентами. Перш за все, це проявляється в тому, що центральною ланкою здійснення фінансових операцій стали фінансові посередники. Це відбувається за допомогою надання такими інституціями своїм клієнтам широкої гамми фінансових та інформаційно-консультаційних послуг. Відтак, зростає необхідність забезпечення сприятливих умов для формування і подальшого поступу ринку фінансових послуг. В рамках окресленої важливості набуває дослідження інституційної структури зазначеного ринку, ідентифікації його основних складових елементів, тим самим виявлення особливостей їх взаємодії та системоформуючих чинників.

Етимологічно поняття “структура” з латинської означає “будова, розташування”. Більш докладно під структурою прийнято вважати сукупність певних об'єктів, які перебувають у єдиному просторі та взаємодіють між собою. За допомогою структури можна визначити конкретне наповнення досліджуваного об'єкта, згрупувати основні його компоненти.

Погоджуємося із твердженням М. Кармінської-Белобрової стосовно того, що категорія “структура” відображає “будову та внутрішню форму системи, в якій зв’язок елементів підпорядкований діалектиці взаємовідношення частини і цілого” [32, с. 192]. Зважаючи на важливість структури, вона стала іманентною рисою усіх без винятку систем, надаючи їм цілісності.

Варто наголосити, що у фаховій літературі відсутнє єдине усталене бачення архітектоники ринку фінансових послуг. Адже існують різні підходи до типологізації його побудови.

Так, компонентами організаційної структури досліджуваного ринку визначають “державу, професійних учасників, таких як фінансові посередники та інститути інфраструктури, і на завершення – непрофесійних учасників внутрішнього і зовнішнього ринків (суб’єктів господарювання, населення, міжнародні інституції та держави, корпорації тощо)” [62]. Дещо схожою є бачення структури досліджуваного ринку І. Подзигун, яка до її складу відносить: “державу (власну та іноземні), підприємства (національні та іноземні), населення та фінансові інституції (національні, міжнародні та іноземні)” [54, с. 86].

І. Дороніна та Н. Криштоф виокремлюють ключові складові ринку фінансових послуг з позиції тих послуг, які на ньому реалізуються, а саме: “страхові та пов’язані зі страхуванням послуги; банківські та інші фінансові послуги (за винятком страхування); інвестиційні послуги” [18, с. 109]. В. Плєскач наголошує на тому, що ринок фінансових послуг “забезпечує реалізацію професійних послуг на ринках банківських, страхових, інвестиційних послуг, операцій із цінними паперами та інших видах ринків, які забезпечують обіг фінансових активів” [53, с. 93]. У цьому контексті відмітимо, що за такого підходу виникають труднощі щодо ідентифікації банків та інвестиційних компаній та їх віднесення до конкретного сегмента ринку фінансових послуг, адже і ті, і ті інститути надають рівнозначні інвестиційні послуги.

Натомість як стверджує С. Волосович “виходячи із розуміння ринку загалом, ринки фінансових послуг варто класифікувати за оферентами” [11]. Розвиваючи думку, автор виділяє у складі ринку фінансових послуг ринок банківських, ломбардних фінансових послуг, а також ринки послугінститутів спільного інвестування, недержавних пенсійних фондів, кредитних спілок, лізингових і факторингових компаній. Означену позицію розділяє С. Хоружий, який вважає, що архітекtonіку досліджуваного ринку формують “сектор банківського, страхового ринку, ринку цінних паперів тощо” [78, с. 338].

Найбільш детальний перелік елементів композиції ринку фінансових послуг за його синергетичними структурними частинами(суб’єктами) пропонують В. Унець-Ходаківська, О.Костюкевич і О. Лятамбор, розрізняючи наступні ключові: “ринок банківських послуг, ринок фінансових послуг кредитних спілок, ринок фінансових послуг ломбардів, фінансові послуги в системі гарантування вкладів, фінансові послуги на валютному ринку, ринок фінансових послуг з лізингу, ринок фінансових послуг з недержавних пенсійних фондів, фінансові послуги у сфері будівництва та операцій з нерухомістю, фінансові послуги у сфері інноваційної діяльності, фінансові послуги міжнародних фінансових організацій та установ, ринок фінансових послуг професійних учасників фондового ринку, ринок допоміжних та супутніх послуг у сфері фінансової діяльності” [72, с. 34].

Неоднозначною є позиція О.Зими щодо структуризації означеного ринку. Так, автор відштовхується від інституційного підходу і пропонує у межах ринку фінансових послуг виділяти три сектори – “сферу банківських послуг, державне управління яким здійснює Національний банк України, сферу фінансових послуг, пов’язаних зобігом цінних паперів і фондовим ринком, державне управління яким здійснює Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку України, а також сферу інших фінансових послуг (щодо страхування, інвестування, небанківського кредитування тощо), державне управління яким здійснює Національна комісія, що виконує державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг України” [29, с. 248].

Однак починаючи з 1 липня 2020 р. один державний регулятор припинив своє існування, два інших розділили між собою його повноваження. Тому такий підхід досить сильно спрощує можливість виокремлення компонент досліджуваного ринку. У банківській енциклопедії, укладачами якої є С.Арбузов, Ю. Колобов, В. Міщенко та С.Науменкова, поділозначеного ринку здійснюється “за видами фінансових активів, які є об’єктом купівлі-продажу та використання яких визначає характер договірних відносин: послуги фінансових посередників на кредитному, страховому, валютному ринках, на ринку грошей, цінних паперів” [3, с. 390].

Таким чином відмітимо, що в сучасних фахових літературних джерелах відсутнє одностайне бачення організаційної побудови ринку фінансових послуг, а існуючі підходи дають можливість його структурування за різними класифікаційними ознаками (рис. 1.4).

За даними рис. 1.4 можна констатувати, що ринок фінансових послуг є складним інституційним утворенням, яке формується завдяки взаємозв’язку та налагодженій співпраці великої кількості різноманітних фінансових інституцій, які забезпечують надання економічним суб’єктам широкого спектра фінансових послуг. Такими інститутами є банки, страхові компанії, інвестиційні та недержавні пенсійні фонди, кредитні спілки, ломбарди, інститути спільного інвестування як фінансові посередники на ньому.

У глосарії Організації економічного співробітництва та розвитку (OECD) пропонується наступне визначення фінансових посередників: “це одиниці, які несуть зобов’язання за власними рахунками на фінансових ринках, через надання у позику фондів, які вони отримують на різних умовах іншими інституційними одиницями” [88].

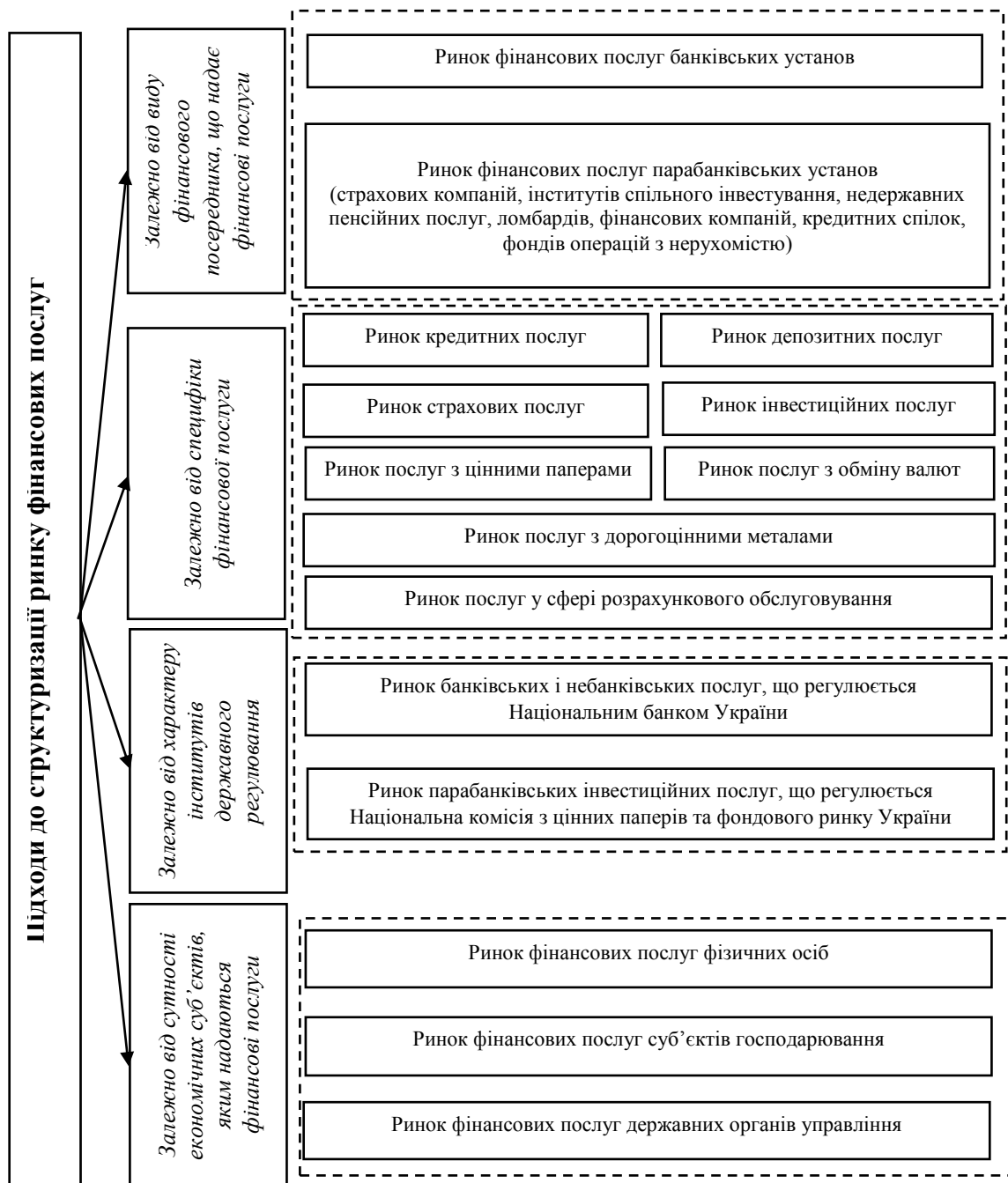

Рис. 1.4. Структуризація ринку фінансових послуг [13, с. 96; 62-64].

Зачасту під фінансовими посередниками розуміють “фінансові установи, професійна діяльність яких пов’язана з акумулюванням тимчасово вільних коштів суб’єктів ринку для задоволення попиту у фінансових послугах учасників фінансових операцій з метою отримання прибутку” [73, с. 159].

Потреба у сприянні перманентного зростання ваги фінансового посередництва внаціональній економіці обумовлюється тим значенням, яке воно відіграє в рамках:

- 1) інтенсифікації економічного розвитку за рахунок перетворення грошових коштів у активний інвестиційний та кредитний ресурс;
- 2) задоволення споживчих потреб суб'єктів економічної системи у фінансових ресурсах за видами фінансових інструментів, ціною, строками і т. д.;
- 3) практичної реалізації ринкових механізмів алокації фінансових ресурсів у розрізі галузей і сфер економіки, а також між їх власниками та позичальниками;
- 4) зниження вартості залучення коштів на означеному ринку для позичальників та економії витрат для кредиторів, забезпечення збалансування їх доходів;
- 5) нівелювання ризиків, які опосередковують функціонування суб'єктів економіки, або ж їх розподілу між учасниками фінансових відносин;
- 6) виконання представницьких функцій за делегуванням клієнтів та проведення фінансових операцій від їх імені.

Як стверджує Д. Дорофеев: “головними чинниками інституціоналізації фінансового посередництва є: розширення запитів учасників фінансового ринку у фінансових послугах і підвищенні їх якості; збільшення кількості фінансових установ і пропозиції фінансових інструментів, послуг та операцій; збільшення числа фінансових установ, поява нових інформаційно-телекомунікаційних технологій; глобалізація фінансових ринків, зміна умов соціально-економічної діяльності; зміна умов регулювання та нагляду за фінансовими установами, національні особливості, правила, звичаї та соціальні норми тощо” [19, с. 131].

Попри фінансових посередників на ринку фінансових послуг функціонують також непрофесійні учасники, які утворюють його інфраструктуру. Характерними рисами інфраструктури ринку фінансових послуг є її неоднорідність, складність і багатоаспектність. Розрізняють чотири основні компоненти інфраструктури досліджуваного ринку – технічну, інформаційну, функціональну та регулятивну. Структурними елементами функціональної інфраструктури є “...інститути, які

забезпечують функціонування ринку, створюють необхідні умови для обігу цінних паперів на біржовому чи позабіржовому ринках. Так, інститутами інфраструктури є біржита позабіржові системи, клірингові центри, депозитарії, реєстратори, інформаційні агентства, рейтингові агентства та ін.” [10, с. 33].

Підкреслимо, що ефективне функціонування і дієздатність усіх компонентів та інституцій інфраструктурної будови ринку фінансових послуг є запорукою його розвитку, а також підвищення результативності роботи фінансових посередників.

Підсумовуючи зазначене вище, відмітимо, що структуризація досліджуваного нами ринку проводиться на підставі використання різних підходів (в залежності від виду фінансового посередника, що надає фінансові послуги; в залежності від специфіки самої фінансової послуги; в залежності від характеру інститутів державного регулювання; в залежності від сутності економічних суб’єктів, яким надаються фінансові послуги), які дозволяють деталізувати його компонентну складову і виокремити певні підсистеми. Саму ж будову ринку фінансових послуг доцільно трактувати як сукупність споживачів фінансових послуг тих структур, які їх надають, шляхом взаємодії у межах єдиного економічного простору задля задоволення різного роду потреб і запитів у фінансових послугах. Ця взаємодія опосередковує мобілізацію й алокацію фінансових ресурсів у межах такого об’єднання.

Висновки до розділу 1

У результаті дослідження теоретико-концептуальних засад формування та функціонування ринку фінансових послуг, приходимо до таких висновків і узагальнень.

1. Детермінантою соціально-економічних трансформацій у суспільстві слугує ефективно функціонуючий ринок фінансових послуг, який задовольняє споживчі потреби суб’єктів економіки у різних фінансових послугах, дає можливість їм залучати у значних обсягах кредитні й інвестиційні ресурси, які

утворюються шляхом трансформації вільного грошового ресурсу в активну форму капіталу.

За своєю економічною природою ринок фінансових послуг є складним поняттям, до тлумачення економічної сутності якого застосовують ресурсний, товарний, ринковий та інституційний підходи. З'ясовано, що досліджуваний ринок є: по-перше, середовищем розподілу та використання фінансових ресурсів між учасниками фінансових операцій; по-друге, місцем реалізації фінансових послуг як специфічного товару, який продається та купується; по-третє, осередком формування попиту і пропозиції на товар означеного ринку – фінансові послуги; по-четверте, сукупністю інституційних фінансових посередників, що функціонують на такому ринку задля просування фінансових послуг суб'єктам господарювання і громадянам.

2. Наголошено, що основним призначенням ринку фінансових послуг є організація роботи усіх його суб'єктів задля забезпечення збалансованості між інвестиційними потужностями держави та заощадженнями. Важливою є участь ринку у створенні реальних механізмів захисту прав його учасників.

Більш ґрунтовно роль досліджуваного ринку розкриває його функціональне призначення. Обґрунтовано, що основними функціями ринку фінансових послуг є трансформаційна, ринкова, обслуговуюча, соціальна, регулююча, інформаційно-аналітична та функція мінімізації ризиків.

3. Дослідження підходів до структурування означеного ринку дозволило систематизувати основні його елементні складові, більш детально вивчити їх сутність, особливості взаємодії, більш повно розкрити теоретико-концептуальні засади функціонування зазначеного ринку як цілісного об'єкта вивчення. Виявлено, що основними підходами до класифікації ринку фінансових послуг є його структурування залежно від: 1) виду фінансового посередника; 2) специфіки самої фінансової послуги; 3) характеру інститутів державного регулювання; 4) сутності суб'єктів економічної системи, для яких ці послуги розробляються. Це дозволило деталізувати його компонентну складову і виокремити певні підсистеми.

РОЗДІЛ 2.

АНАЛІЗ ПРАКТИКИ ФОРМУВАННЯ ТА РОЗВИТКУ РИНКУ ФІНАНСОВИХ ПОСЛУГ В УКРАЇНІ

2.1. Особливості формування та сучасний стан вітчизняного ринку фінансових послуг

Передумовою ефективного функціонування економіки країни та запорукою успішного її реформування є становлення та розбудова ринку фінансових послуг. Зародження такого ринку у вітчизняних умовах відбувалося поетапно від виникнення до трансформації у складну динамічну та багаторівневу систему. Відзначена динамічність ринку фінансових послуг та посилення конкуренції за умов глобалізації та інтернаціоналізації економічних відносин змінюють основи його функціонування. З'являються нові фінансові послуги та механізми управління фінансовими інструментами, модифікуються операції з фінансовими активами, удосконалюється ринок в цілому.

Варто наголосити, що становлення вітчизняного ринку фінансових послуг обумовлене тим, що він є важливим елементом ринкової економіки, каналом її фінансування, підґрунтям для ефективного функціонування фінансової системи у контексті забезпечення її стабільності й усталеності. Його формування в тих чи інших економічних системах вирізняється «рівнем накопичення, господарськими традиціями, розмірами суспільного багатства та благополуччя нації» [62].

Формування зазначеного ринку в Україні відбулося із ухваленням Закону України «Про цінні папери й фондову біржу» від 18 червня 1991 р. № 1201-ХІІ, яким визначались «умови і порядок випуску цінних паперів, а також регулювалась посередницька діяльність в організації їх обігу. Цього ж року було також утворено Українську фондову біржу, що заклала основи біржового ринку цінних паперів в Україні» [12, с. 109]. Відтак, характерною особливістю

функціонування ринку в цей період було закладення підґрунтя його подальшої розбудови, поява перших фондових бірж, приватних банківських і небанківських фінансових установ тощо.

Наступним важливим кроком у побудові ринку фінансових послуг в Україні послужило затвердження Закону України “Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг” від 12 липня 2001 р. № 2664-III, яким закладено основи його організації. Також у цьому році ухвалено Закон України “Про кредитні спілки” від 20 грудня 2001 р. № 2908-III та Закон України “Про інститути спільного інвестування” (нова редакція від 5 липня 2012 р. № 5080-VI), а також 9 липня 2003 року Закон України “Про недержавне пенсійне забезпечення” № 1057-IV й інших нормативно-правових актів, що регламентують діяльність окремих небанківських фінансових посередників. У 2002 р. утворено Державну комісію з регулювання ринків фінансових послуг України (далі Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг). Стратегічними завданнями Комісії було визначено:

- 1) “проведення єдиної державної політики у сфері надання фінансових послуг;
- 2) розроблення й реалізація стратегії розвитку ринків фінансових послуг;
- 3) здійснення державного регулювання та нагляду за наданням фінансових послуг і дотриманням законодавства в означеній сфері;
- 4) захист прав споживачів фінансових послуг;
- 5) запровадження визнаних міжнародних правил розвитку ринків фінансових послуг” [35, с. 96].

Відтак, становлення та формування ринку фінансових послуг в Україні пройшло складний і тривалий процес, який безумовно продовжується і сьогодні. Законодавче врегулювання питання діяльності окремих фінансових посередників та роботи ринку в цілому сприяло “активізації фінансових операцій, стрімкому розвитку ринку банківських послуг й появи банків з

іноземним капіталом, роздержавленню ринку фінансових послуг, появи нових видів фінансових посередників (інвестиційних фондів, довірчих товариств та ін.), підвищенні якості обслуговування та фінансових послуг”[71, с. 134].

В сучасних умовах основними тенденціями на ринку фінансових послуг визначаємо появу нових видів фінансових послуг і технологій їх надання, модифікацією професійних учасників ринку. Такі спрямування обумовлені глобалізацією, інтернаціоналізацією та цифровізацією, що позначаються також в оптимізації бізнес-процесів, скороченні витрат на своєрідні фінансові послуги, збільшенні їх доступності, особливо в географічному вимірі. Безумовно ці процеси опосередковуються також підвищенням ризиковості операцій, посиленням конкуренції, необхідністю перманентного відстеження тенденцій на ринку, щоб залишатись у тренді. Все це призводить до скорочення кількості деяких фінансових установ, які здійснюють діяльність на ринку при одночасному нарощенні обсягів активів (табл. 2.1).

Таблиця 2.1

Динаміка кількості деяких фінансових посередників в Україні та обсяги їх активів за 2017-2020 рр. (станом на кінець року)[1-2; 16; 43-44]

Фінансові посередники	Показники	2017 р.	2018 р.	2019 р.	2020 р.	Темпи зростання у 2020 р. порівняно з 2017 р.
Банківські установи	<i>Активи, млн. грн.</i>	1333831	1359703	1493298	1822814	136,7
	<i>Кількість, од.</i>	82	77	75	73	89,0
Страхові компанії	<i>Активи, млн. грн.</i>	57381	63493	63866	64920	113,1
	<i>Кількість, од.</i>	294	281	233	210	71,4
Кредитні спілки	<i>Активи, млн. грн.</i>	2170	2218	2510	2317	106,8
	<i>Кількість, од.</i>	378	358	337	322	85,2
Фінансові компанії	<i>Активи, млн. грн.</i>	107534	125322	162197	186501	173,4
	<i>Кількість, од.</i>	677	940	986	960	141,8
Ломбарди	<i>Активи, млн. грн.</i>	3764	3721	4265	4265	113,3
	<i>Кількість, од.</i>	415	359	324	302	72,8
Недержавні	<i>Активи, млн. грн.</i>	2466	2745	3143	3564	144,5

пенсійні фонди	<i>Кількість, од.</i>	64	62	65	63	98,4
----------------	-----------------------	----	----	----	----	------

Так, за даними табл. 2.1 можна відзначити, що особливістю вітчизняного ринку фінансових послуг є превалювання на ньому банківського сегмента. При цьому, незважаючи на незначну кількість банківських установ та їх скорочення за досліджуваний період з 82 до 73, тобто на 9 од., обсяги нарощених ними активів навпаки зросли на 136,7% (на 488983 млн. грн.). За кількістю фінансових посередників превалює сегмент ринку фінансових компаній, яких у 2017 р. налічувалось 677, а вже у 2020 р. їх кількість збільшилась на 283 установи, тобто на 41,8%. Незважаючи на чисельну перевагу фінансових компаній на досліджуваному ринку, за обсягами активів вони поступаються банківським установам. Більше того, сумарний обсяг активів небанківських фінансових установ не в змозі перевищити обсяг нарощених активів вітчизняних банків. Це є наслідком того, що в Україні превалює банкоцентрична (континентальна) модель фінансового ринку, що визначається найбільшою часткою активних операцій саме банківських установ на ринку фінансових послуг.

Так само варто відмітити, що найвищі темпи нарощення активів за досліджуваний період демонстрували фінансові компанії (173,4%), недержавні пенсійні фонди (144,5%) та банківські установи (136,7%). Найменш активними у цьому контексті були страхові компанії (113,1%) та кредитні спілки (106,8%). Загалом вітчизняний ринок банківських послуг відзначається серед діючих сегментів ринку фінансових послуг особливостями відносин іроллю державного регулювання, адже він є основою функціонування не лише ринку фінансових послуг, а й всієї фінансової системи країни. Як стверджують В. Харабара, Р. Грешко та О. Третьякова: “банки розвинених країн на сьогодні надають близько 300 послуг своїм клієнтів, тоді як в Україні їх перелік значно менший. Наприклад, до їх числа відносяться здійснення платежів, кредитування, розрахунково-касове обслуговування та інші” [76, с. 45].

Зважаючи на роль банків та послуг, які ними реалізуються на національному ринку фінансових послуг, зупинимось детальніше на їх

дослідженні з метою виявлення основних засаді загроз їх функціонування та закономірностей розвитку. Як показує практика, сучасні підходи до ведення бізнесу посилюють потребисуб'єктів економічних відносин не лише у класичному кредитно-розрахунковому банківському обслуговуванні, а й різноманітних новітніх банківських послугах, які забезпечують оптимізацію й підвищують ефективність фінансово-економічної та господарської діяльності. До них належать лізингові, факторингові, трастові послуги; гарантії; купівля-продаж цінних паперів за заявками клієнтів; розміщеннямісії цінних паперів; надання клієнтам своїх телекомунікацій тощо. Новітніми банківськими продуктами є “центри самообслуговування, електронний залишок, QR-банкінг, Веб-банкінг, мобайл-банкінг, Open-банкінг, блокчейн, шерінг, краудфандінг, банкінгв хмарах” [21]. Однак засвоєю поширеністю ці фінансові послуги все ж менш затребувані, як традиційні кредитні чи депозитні. Так, на рис. 2.1 зображено динаміку обсягу кредитів, виданих банками в Україні у розрізі суб'єктів господарювання фізичних осіб.

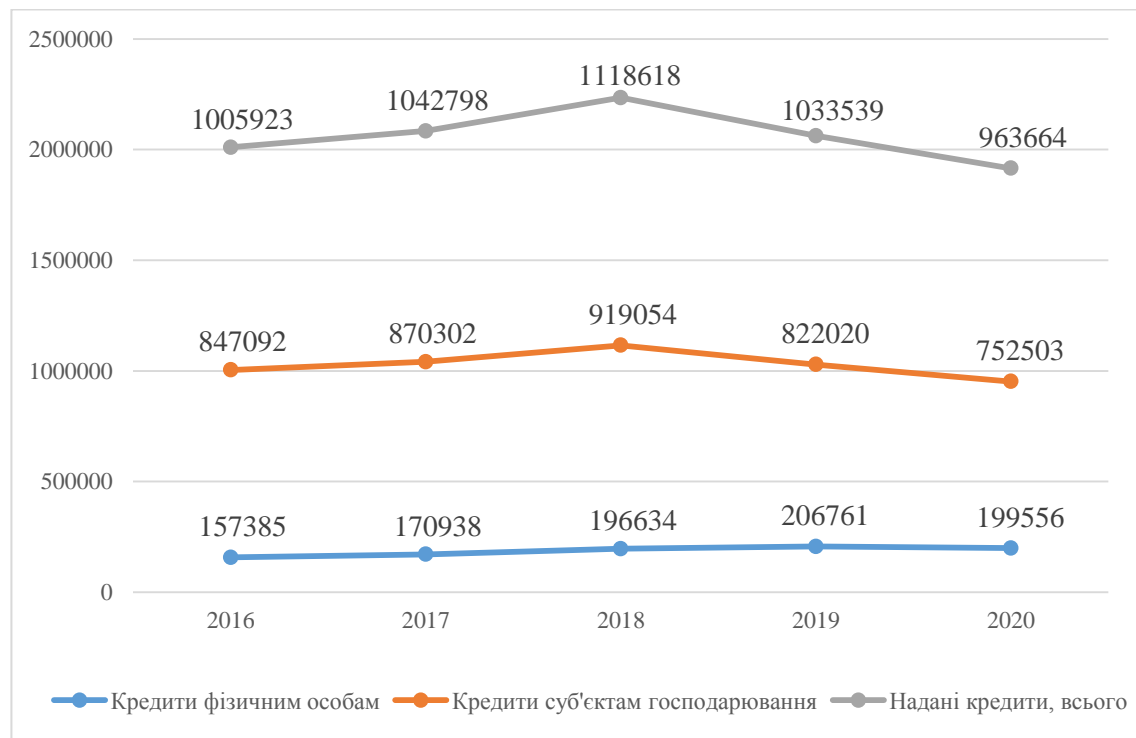

Рис. 2.1. Динаміка обсягу кредитів, наданих вітчизняними банками за 2016-2020 рр., млн. грн. (станом на кінець року)*

* Розроблено автором на основі [1].

За даними на рис. 2.1 можна відмітити, що впродовж 2016-2018 рр. обсяг наданих кредитів в Україні щороку збільшувався. Темпи зростання становили 103,7% у 2017 р. та 107,3% у 2018 р. Натомість у 2019 р. вони почали знижуватись і склали 92,4% у 2019 р. та 93,2% у 2020 р. Така ситуація спричинена скороченням кредитних програм банківських установ і як результат – зменшенням обсягу кредитів для господарюючих суб'єктів, починаючи з 2019 р. Натомість вітчизняні банки активніше пропонували кредитні ресурси фізичним особам. Лише у 2020 р. їх обсяг дещо зменшився на 7205 млн. грн., що обумовлено складною макроекономічною ситуацією, яка заповонила більшість країн світу і була спричинена наслідками пандемії та карантинних обмежень. Такого роду “шоки” потрясли банківську систему і весь ринок фінансових послуг в цілому.

Що стосується депозитних операцій банків в Україні, то за досліджуваний період вони набули висхідного тренду (рис. 2.2).

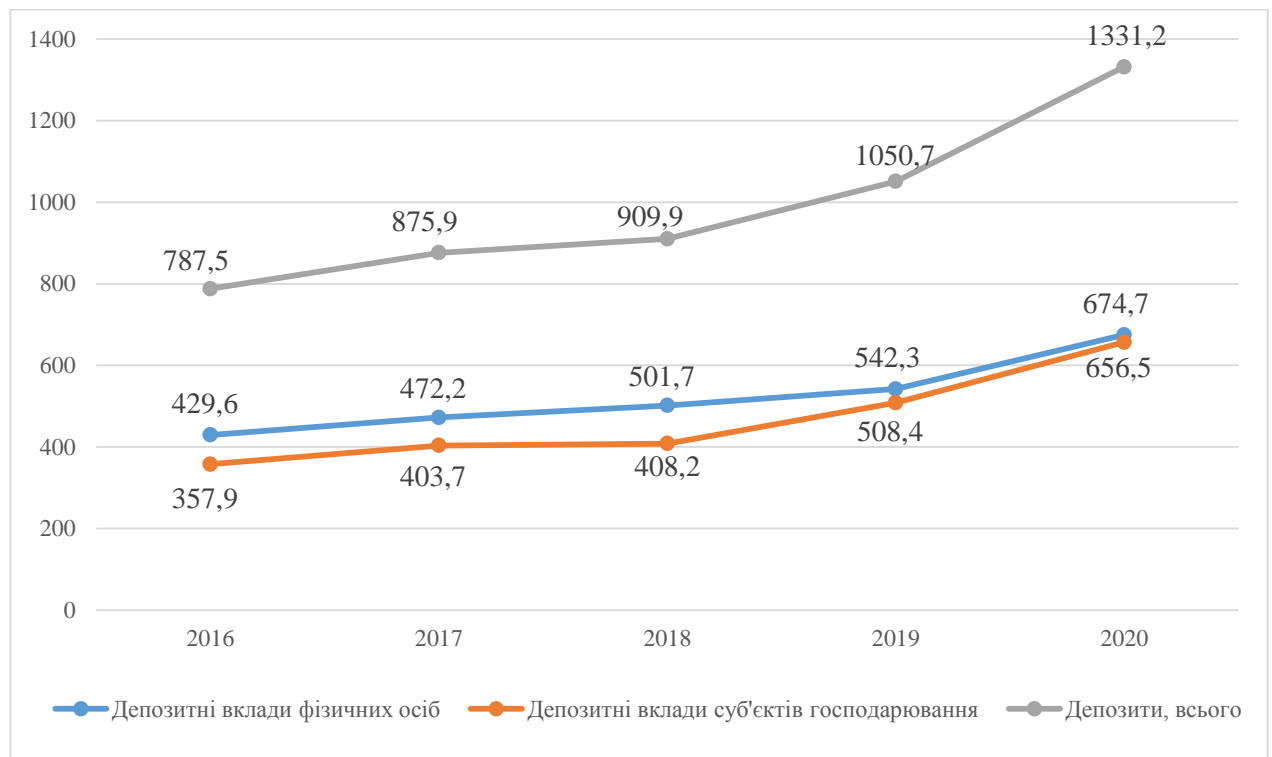

Рис. 2.2. Динаміка депозитних операцій вітчизняних банківських установ за 2016-2020 рр., млрд. грн. (станом на кінець року)*

* Розроблено автором на основі [1].

За даними рис. 2.2 можна простежити, що у вітчизняній банківській практиці за досліджуваний період спостерігалася висхідна тенденція щодо здійснення депозитних операцій. Зокрема, у 2016 р. загальний обсяг депозитних вкладів фізичних осіб і суб'єктів господарювання становив 787,5 млрд. грн., а вже у 2020 р. він зріс на 543,7 млрд. грн. (169,0%) і склав 1331,2 млрд. грн. Це є ознакою довіри економічних суб'єктів до банківської системи і використання депозитів не як інструменту примноження заощаджень, а їх збереження. Адже відбулося суттєве зниження депозитних відсоткових ставок. Так, у грудні 2016 р. проценті ставки за строковими депозитами, залученими банками у фізичних осіб, в національній валюті становили 17%, а в іноземній – 5,9% [14]. Інтегральна ставка у цей період становила 11,1%. Наступного року ці показники знизились до 13,8, 3,3 та 8,4% відповідно. А вже у 2020 р. їх значення зменшились майже удвічі до 8,7, 1,4 та 5,7% відповідно.

Варто відмітити, що така форма доходу передбачає сплату податку з доходів фізичних осіб, тому фактично депозитні вклади не гарантують прибутку своїм власникам, а служать інструментом збереження наявного капіталу, що і спостерігалось за досліджуваний період. Кошти зі строкових вкладів перемістились на депозити до запитання та дебетові картки. Як зазначає Ю. Макаренко: “для банківських установ такі вклади є нестабільними ресурсами, адже вони повинні бути повернені на першувимогу клієнта, що обмежує можливість їх використання банком для позикових (кредитних) та інвестиційних операцій” [38, с. 42]. Але вважаємо, що такі ресурси є найбільш дешевим джерелом для банку. Тому збільшення їх частки у структурі капіталу дозволяє забезпечити йому підвищення прибутковості операцій при одночасному послабленні ліквідності, тоді як строкові вклади діють прямо протилежно – знижують прибутковість операцій і підвищують ліквідність балансу.

У розрізі вкладників переважають депозити фізичних осіб, які у 2016-2020 рр. зросли на 245,1 млрд. грн. (157,1%). Це спричинено тим, що банки є

учасниками Фонду гарантування вкладів фізичних осіб, що стимулює населення вкладати свої заощадження на депозити. Найбільш суттєво їх обсяг збільшився у 2020 р. порівняно з 2019 р. (на 132,4 млрд. грн., тобто 124,4%). Щодо депозитних вкладів суб'єктів господарювання, то за досліджуваний період їх обсяг зріс майже вдвічі з 357,9 до 656,5 млрд. грн., тобто на 298,6 млрд. грн. (або 183,4%).

Щоб утримувати лідируючі позиції на ринку фінансових послуг і продовжувати позиціонувати себе як ефективно діючий конкурентоспроможний фінансово-кредитний інститут сучасні банки не зупиняються на досягнутому, вдосконалюючи свою діяльність через впровадження новітніх продуктів і послуг, інноваційних технологій обслуговування клієнтів тощо.

Таким чином, становлення в Україні ринку фінансових послуг обумовлене формуванням нової незалежної держави ринкового типу, визначальне місце в якій відведено саме цьому сегменту фінансового ринку. Процес його формування займав довгий час і продовжується нині, адже зміна екзогенного й ендогенного середовища діяльності суб'єктів економічних відносин модифікує взаємини між ними, форми їх прояву. З-поміж усіх операторів ринку чільне місце посіли саме банки, адже в основі формування ринку закладено банкоцентричну модель фінансового ринку. Тим не менше, небанківські фінансові установи демонструють стійку тенденцію до зростання, що обумовлює потребу у їх дослідженні з метою оцінки ступені впливу на досліджуваний ринок.

2.2. Тенденції розвитку небанківських фінансових установ на ринку фінансових послуг

Зміна основних засад ведення бізнесу та посилення конкурентного середовища у результаті переходу на ринкові умови господарювання в Україні зумовлює переформатування усіх елементів фінансового сектора задля

зміцнення інвестиційного потенціалу суб'єктів економічних відносин. Важливу роль у цьому контексті відіграють саме небанківські фінансові установи, які, надаючи різного роду фінансові послуги, вдовольняють потреби учасників ринку фінансових послуг фінансових ресурсах, якісному сервісному обслуговуванні, страхуванні ризиків, пов'язаних із підприємницькою діяльністю тощо. Більше того, удосконалення системи функціонування небанківського фінансового посередництва сприяє еволюції фінансового ринку, покращенню інвестиційної привабливості країни та інтеграції її у міжнародний фінансовий простір. Також позитивно впливають такі структури і на рівень фінансового забезпечення громадян, збереження і відтворення їх заощаджень. Тому актуалізується питання оцінки тенденцій розвитку небанківських фінансових установ на означеному ринку з метою виявлення проблемних аспектів їх функціонування та пріоритетів подальшого розвитку.

Вітчизняний ринок фінансових послуг представлений широким спектром фінансових інституцій, які є базовими небанківськими фінансовими установами. Це, зокрема, довірчі товариства, інвестиційні фонди, кредитні спілки, ломбарди, недержавні пенсійні фонди, страхові та фінансові компанії, інші фінансово-кредитні установи. Як свідчать дані Національного банку України: “на національному ринку фінансових послуг станом на 1 липня 2021 року функціонувало 1872 небанківських фінансових посередників, з яких: 181 – страхова компанія, 308 – кредитні спілки, 958 – фінансові компанії, 287 – ломбарди та 138 – юридичні особи-лізингодавці” [41; 43]. Загалом упродовж 2017-2020 рр. кількість небанківських фінансових установ в Україні зменшувалася і в I півріччі 2021 р. скоротилася на 103 компанії. Ця тенденція є характерною для таких фінансових установ як страхові компанії, кредитні спілки та ломбарди (див. рис. 2.3).

За даними рис. 2.3 відмітимо, що за досліджуваний період в Україні лише фінансові компанії та недержавні пенсійні фонди утримували свою присутність на досліджуваному ринку. При цьому більшість фінансових посередників добровільно ухвалювали рішення про припинення своєї діяльності. Це

торкається тих компаній, які фактично не функціонували або тривалий період часу не дотримувалися визначених нормативів. Новими учасниками ринку стали 53 зареєстровані фінансові компанії, 11 юридичних осіб-лізингодавців, три ломбарди, одна кредитна спілка.

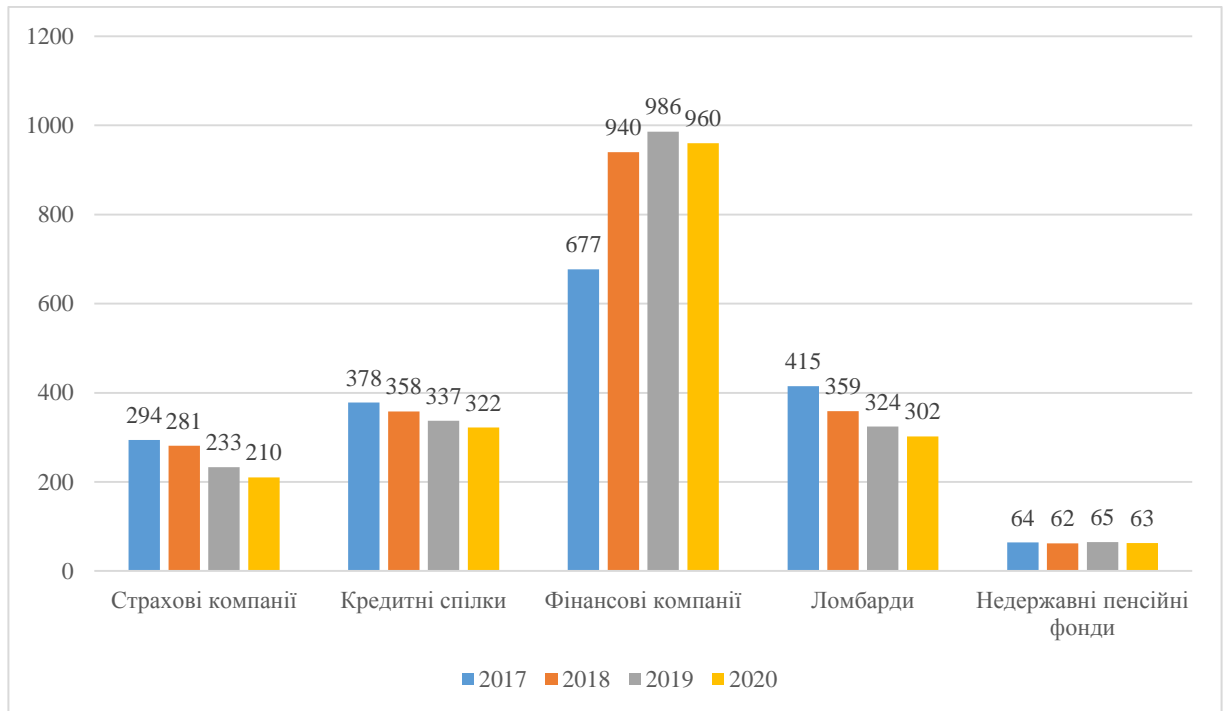

Рис. 2.3. Динаміка кількості небанківських фінансових установ на ринку фінансових послуг України за 2017–2020 рр. (станом на кінець року)*

* Розроблено автором на основі [2; 43-44].

Підкреслимо, що: “для сегменту небанківських фінансових посередників характерним є також значна кількість так званих “сплячих” компаній, котрі звітують державному регулятору про основні аспекти ведення бізнесу, однак ці показники є нульовими. Питома вага таких структур з-поміж ломбардів становила понад 10%, фінансових компаній – 21%, юридичних осіб-лізингодавців – 36%” [41].

Серед усіх компонентів означеного сегмента важливе місце відводиться ринку страхових послуг, зважаючи на певні аргументи: по-перше, суб’єкти страхових відносин, які діють на цьому ринку, задовольняють потреби споживачів у страховому захисті; по-друге, акумульовані ними фінансові

ресурси використовуються як джерело інвестицій у різні сфери економіки країни. Відтак, об'єктивною є потреба у страхових послугах, які пропонують страхові компанії, що здійснюють ризикові види страхування, а також зі страхування життя. Основні індикатори розвитку страхових компаній в Україні подано у табл. 2.2.

Таблиця 2.2

Динаміка основних показників діяльності страхових компаній в Україні за 2017-2020 рр. (станом на кінець року)*

Показники	2017 р.	2018 р.	2019 р.	2020 р.
Чисельність страхових компаній, од.;	294	281	233	210
- у т. ч. компаній зі страхування життя	33	30	23	20
Темпи зростання, %	-	95,5	82,9	90,1
Кількість укладених договорів страхування, тис. од.	185482,9	201077,5	196923,7	206923,7
Темпи зростання, %	-	108,4	97,9	105,1
Величина активів по балансу, млн. грн.	57381,0	63493,3	63866,8	64925,2
Темпи зростання, %	-	110,7	100,6	101,6
Обсяг активів, визначених ст. 31 Закону України "Про страхування", млн. грн.	36084,6	40666,5	42729,2	46113,6
Темпи зростання, %	-	112,7	105,1	107,9
Сформовані страхові резерви, млн. грн.	22864,4	26975,6	29558,8	34192,1
Темпи зростання, %	-	117,9	109,6	115,7
Зібрані чисті страхові премії, млн. грн.	28494,4	34424,3	39586,0	40350,2
Темпи зростання, %	-	120,8	114,9	101,9
Чисті страхові виплати, млн грн	10256,8	12432,6	13824,2	14451,9
Темпи зростання, %	-	121,2	111,1	104,5

*Складено автором на основі [43; 50-51; 67].

За даними табл. 2.2 можна відзначити, що на ринку страхових послуг упродовж досліджуваного періоду спостерігалася тенденція до зменшення не лише присутності страхових компаній у кількісному вираженні на ринку, а й питомої ваги компаній зі страхування життя. Якщо у 2017 р. їх налічувалось 33,

то вже у 2020 р. – лише 20. Попри скорочення страховиків на ринку, кількість укладених ними договорів страхування не зменшувалася, а навпаки зростає, хоча і незначними темпами (108,4% у 2018 р. порівняно з 2017 р. та 105,1% у 2020 р. порівняно з 2019 р.). Більше того, інші індикатори страхової діяльності демонстрували позитивні значення, що свідчить про успішність функціонування страховиків, затребуваність страхових послуг і вмiле управління фінансовими аспектами діяльності страховика. Так, як і активи по балансу, так і активи, визначені ст. 31 Закону України “Про страхування”, за досліджуваній період є висхідними. Темпи зростання перших за 2018-2020 рр. склали 110,7, 100,6 і 101,6 відсотки відповідно. Більш посилено страховики нарощували обсяги страхових резервів, що обумовило їх зростання на 117,9, 109,6 і 115,7 відсотки відповідно за 2018-2020 рр. Ще одним позитивним моментом у роботі страхових компаній є нарощення величини зібраних чистих страхових премій та виплат, які у відсотковому вираженні практично відповідають один одному.

Варто відзначити, що ефективність страхової діяльності можна визначати і за тими страховими послугами, які були найбільш затребуваними на ринку фінансових послуг і це виражається у надходженнях страхових внесків до страхових компаній (див. додаток Б).

Дані додатка Б засвідчують, що до найбільш активних видів страхових послуг, які просуваються на ринку і за якими надходять значні обсяги страхових внесків, є: автострахування спільно із ОСЦПВ і “Зеленою картою”, середній розмір валових страхових внесків за яким упродовж досліджуваного періоду становив 14803,2 млн. грн.; страхування майна; страхування від вогневих ризиків і ризиків стихійних явищ; страхування фінансових ризиків та страхування життя. Найменш дохідними для страховика залишалися такі види договорів як: авіаційне страхування, страхування кредитів, страхування від нещасних випадків і страхування медичних витрат.

Загалом у 2020 р. на медичне страхування припало 16% обсягу надходжень страхових платежів; 15% – на страхування майна і вогневих

ризиків; 35% – автостраховання; 11% – страхування життя; 7% – страхування фінансових ризиків і 9% – на інші види страхування.

Що стосується страхових виплат, то “у розрізі видів страхування їх структура у I кварталі 2021 р. була наступною (у млн. грн.):

- страхування життя – 355,7;
- страхування наземного транспорту (крім залізничного) – 2329,6;
- медичне страхування (безперервне страхування здоров'я) – 1656,9;
- страхування від вогневих ризиків та ризиків стихійних явищ – 971,1;
- страхування фінансових ризиків – 345,3;
- страхування вантажів та багажу – 162,9;
- страхування майна – 149,8.
- інші види страхування – 709,4”[67].

Найбільш проблемними аспектами функціонування страхових компаній в Україні, на нашу думку, є: достатньо низький рівень страхової культури і платоспроможності населення; небажання громадян забезпечувати страховий захист через придбання страхових продуктів; “недосконалість бізнес-моделей страховиків; недостатня прозорість страхового ринку; упущення в системі корпоративного управління” [80, с. 81]; відсутність альтернативних механізмів захисту прав споживачів страхових послуг тощо.

Наступну групу фінансових посередників на означеному ринку становлять кредитні спілки. Як стверджують експерти НБУ: “для таких фінансових установ характерним є те, що вони найменші за розміром і при цьому найбільш вразливі до кризових проявів”[43]. У цьому контексті варто відмітити, що основне призначення кредитних спілок полягає у взаємному кредитуванні громадян, що обумовлює незначні порівнюючи з іншими фінансово-кредитними структурами обсяги активів, які вони можуть мати.

Аналіз практики функціонування вітчизняних кредитних спілок в Україні свідчить про взаємозв'язок і їх залежність від тенденцій макроекономічного характеру. Так, зменшення чисельності учасників ринку фінансових послуг обумовила скорочення присутності на ньому і кредитних спілок (див. табл. 2.3).

Зокрема, за 2017-2020 рр. їх кількість зменшилась на 56 установ. Більше того, доволі швидкими темпами скоротилась і чисельність членів кредитних спілок з 564,1 у 2017 р. до 413,6 тис. од. у 2020 р. Найсуттєвіше їх зменшення відбулося у 2018 р. – на 85,1 тис. осіб. При цьому активи і капітал окреслених фінансових установ залишався практично незмінним.

Таблиця 2.3

Динаміка основних показників діяльності кредитних спілок в Україні за 2017-2020 рр. (станом на кінець року)*

Показники	2017 р.	2018 р.	2019 р.	2020 р.
Чисельність зареєстрованих кредитних спілок, од.	378	358	337	322
Темпи зростання, %	-	94,7	94,1	95,5
Кількість членів кредитних спілок, тис. осіб	564,1	479,0	456,9	413,6
Темпи зростання, %	-	84,9	95,4	90,5
Величина загальних активів, млн. грн.	2169,8	2218,4	2502,5	2335,1
Темпи зростання, %	-	102,2	112,8	93,3
Обсяг капіталу, млн. грн.	1062,5	977,1	1081,6	668,1
Темпи зростання, %	-	91,9	110,7	61,8
Обсяг кредитів, наданих членам кредитних спілок, млн. грн.	1902,3	2018,0	2283,2	2094,1
Темпи зростання, %	-	106,1	113,1	91,7
Внески членів кредитних спілок на депозитні рахунки, млн. грн.	937,0	1045,7	1208,6	1424,4
Темпи зростання, %	-	111,6	115,6	117,9

* Складено автором на основі [16; 41; 43-44; 61].

Так, за досліджуваний період загальний обсяг активів кредитних спілок збільшився на 107,6%, на противагу тому капітал – зменшився на 4%. Така ситуація зумовлена насамперед зниженням рівня платоспроможності позичальників, що спричиняє масові неплатежі за кредитами та погіршення якості кредитних портфелів зазначених установ. Більше того, в Україні

населення більше готове співпрацювати з банками, ніж з кредитними спілками чи страховими компаніями. Щодо останніх, то отримання послуги кредитної спілки зобов'язує клієнта стати її членом. Така ситуація насторожує громадян. Більше того, відсутність механізму захисту вкладів у кредитних спілках також стримує привабливість їхніх кредитних продуктів, порівняно із аналогічними фінансовими послугами банківських установ.

Щодо структури кредитних продуктів кредитних спілок, то у 2020 р. вона була наступною:

1) “1091,4 млрд. грн. припадало на споживчі кредити, 539,2 млрд. грн. – на придбання, будівництво, ремонт нерухомості та 668,1 млрд. грн. – на бізнесові потреби;

2) 59,3% припадало на кредити з строком погашення більше 12 місяців, 39,7% – на кредитизі строком погашення від 3 до 12 місяців та 1% – на кредити зі строком погашення до 3 місяців”[61].

Якщо ж розглядати внески, які здійснили члени кредитних спілок на депозитні рахунки зазначених установ, то в 2020 р. найбільшу питому вагу у їх структурі займали довгострокові вклади терміном більше 12 міс. і строком погашення протягом року (38,6%), тоді як довгострокові вклади на депозитний рахунок більше 12 міс. склали 37,8%, а внески на депозитний рахунок на строк від 3 до 12 місяців (20,5%). На інші види вкладів кредитних спілок припало решту 3,1% вкладів.

Загалом відмітимо, що діяльність вітчизняних кредитних спілок супроводжується низкою проблем, до яких відносимо суттєві втрати у процесі формування резервів, доволі низьку ефективність операційної діяльності, збільшення вартості депозитів при зниженні ставки за кредитами. Як результат, у 2020 році це призвело до “помітного скорочення власного капіталу означених фінансових установ з 1081,6 до 668,1 млн. грн. (на 413,5 млн. грн.), а дев'ять з них не виконали мінімальні нормативи до платоспроможності, визначені регулятором” [61].

Втім важливе місце на ринку фінансових послуг посідають ломбарди, фінансові послуги яких за останні роки набули високої популярності серед населення. На фоні різкого скорочення чисельності таких фінансових структур, що обумовлено посиленням вимог до капіталу, кількість відокремлених підрозділів продовжувала зростати включно до 2020 р. (див. табл. 2.4).

Таблиця 2.4

Динаміка основних показників діяльності ломбардів в Україні за 2017-2020 рр. (станом на кінець року)*

Показники	2017 р.	2018 р.	2019 р.	2020 р.
Кількість ломбардів, од.	415	359	324	302
Темпи зростання, %	-	86,5	90,3	93,2
Чисельність відокремлених підрозділів, од.	6180	6171	6120	5689
Темпи зростання, %	-	99,9	99,2	92,9
Загальні активизгідно балансу, млн. грн.	3764	3721	4265	3859
Темпи зростання, %	-	98,9	113,3	90,5
Обсяг власного капіталу, млн. грн.	1648,5	1867,2	1697,1	1673,1
Темпи зростання, %	-	113,3	90,9	98,6
Величина наданих фінансових кредитів під заставу за період, млн. грн.	16389,0	16442,3	18178,5	16569,6
Темпи зростання, %	-	100,3	110,6	91,1
Кількість наданих фінансових кредитів підзаставу, тис. од.	12226,3	11749,5	11766,7	9809,8
Темпи зростання, %	-	96,1	100,1	83,4

* Складено автором на основі [43-44; 61].

Так, за досліджуваний період кількість ломбардів в Україні скоротилася з 415 до 302 установи (на 113 од., тобто на 27,2%), тоді як чисельність відокремлених підрозділів навпаки зросла на 491 од., тобто на 7,9%.

Варто наголосити, що за 2017-2020 рр. досліджувані фінансові установи все ж зуміли зберегти розміри накопиченого власного капіталу та активів, незважаючи на макроекономічну ситуацію в країні та несприятливий тренд на ринку фінансових послуг. Так, власний капітал ломбардів за цей період зріс на 101,5%, а загальні активи – 102,5%, що є свідченням ділової активності означених фінансових структур. Така активність проявилася у нарощенні кредитного портфеля (101,1% у 2020 р. порівняно з 2017 р.), що обумовлено доступністю та легкістю оформлення кредиту в ломбарді. Водночас це є проявом погіршення фінансового благополуччя населення в країні та потребою у додатковому його фінансовому забезпеченні. Адже ломбарди надають фінансові ресурси оперативно, без додаткового пакета необхідних документів. Більше того, сама кредитна історія позичальника жодною мірою не впливає на кінцеве рішення про надання чи ненадання позики. Єдине, що враховується, це те, що за неналежне виконання кредитного договору ломбардами нараховуються значні розміри штрафів або ж відбувається продаж предметів застави позичальника без попередження.

Загалом висока концентрація ломбардів призводить до суттєвої конкуренції на кредитному ринку. Більше того, перед ними стоять завдання “забезпечення спеціальних умов зберігання заставного майна та дотримання специфічних вимог щодо організації ломбардної діяльності” [42, с. 223]. Водночас, стримуючими чинниками розвитку ломбардів в Україні є: надзвичайно високі відсоткові ставки за кредитами; значне заниження вартості заставного майна; неможливість відстежити законність походження предмету застави; збільшення витрат по зберіганню, страхуванню і збуту невикуплених речей; обслуговування великої кількості дрібних кредитів, що посилює низку ризиків; недостатня захищеність прав та інтересів користувачів послуг ломбардів як загалом, так і порівняно з іншими видами кредитування, що здійснюється в Україні.

Ще одним важливим оператором досліджуваному сегменті фінансового ринку є недержавні пенсійні фонди (НПФ), потреба ефективного

функціонування яких обумовлена необхідністю належного забезпечення фінансового благополуччя осіб, які припиняють трудову діяльність і виходять на пенсію. Зважаючи на тенденції, які складаються у системі загальнодержавного пенсійного страхування, зростає потреба у додатковому гарантуванні додаткового фінансового забезпечення пенсійних виплат саме через такі установи, які: “функціонують у межах пенсійної системи; створюються у формі юридичної особи, а саме непідприємницького товариства; здійснюють свою діяльність з метою збирання і акумулювання пенсійних внесків, проведення виплат його учасникам у разі досягнення пенсійного віку чи на вимогу при важливій потребі, а також адміністрування, управління, обслуговування та убезпечення пенсійних активів від впливу внутрішніх і зовнішніх загроз” [66, с. 74].

В Україні робота недержавних пенсійних фондів як небанківських фінансових установ є доволі стабільною. Незважаючи на незначне скорочення їх присутності на ринку у 2020 р. (вибуло 2 установи), кількість укладених договорів невпинно зростала (табл. 2.5).

Таблиця 2.5

Динаміка основних показників діяльності недержавних пенсійних фондів в Україні за 2018-2020 рр. (станом на кінець року)[2; 52]

Показники	2018 р.	2019 р.	2020 р.
Кількість укладених пенсійних контрактів, тис. шт.	68,8	77,1	87,8
Темпи зростання, %	-	112,1	113,90
Загальна чисельність учасників НПФ, тис. осіб	855,3	874,6	883,0
Темпи зростання, %	-	102,3	101,0
Загальна вартість активів НПФ, млн. грн.	2745,2	3143,3	3563,7
Темпи зростання, %	-	114,5	113,4
Величина пенсійних внесків, всього, млн. грн.	2000,5	2160,8	2377,9
Темпи зростання, %	-	108,0	110,0
Розмір пенсійних виплат, млн. грн.	809,9	947,4	1107,4
Темпи зростання, %	-	117,0	116,9
Кількість учасників, що отримали або отримують	81,3	83,9	87,0

пенсійні виплати, тис. осіб			
Темпи зростання, %	-	103,2	103,7
Величина інвестиційного доходу, млн. грн.	1767,7	2200,0	2635,7
Темпи зростання, %	-	124,5	119,8
Обсяг прибутку від інвестування активів НПФ, млн. грн.	1440,5	1810,9	2179,5
Темпи зростання, %	-	125,7	120,4
Розмір витрат, що відшкодовуються за рахунок пенсійних активів, млн. грн.	327,2	389,1	456,1
Темпи зростання, %	-	118,9	117,2

Ця тенденція простежувалася у контексті нарощення обсягу укладених пенсійних контрактів саме з фізичними особами. В середньому таке зростання становило 10 тис. договорів щороку. Щодо структури пенсійних контрактів, то в 2020 році у розрізі вкладників вона була наступною:

- із фізичними особами укладено 81,0 тис. шт. контрактів;
- із фізичними особами-підприємцями – 0,1 тис. шт.;
- з юридичними особами – 6,7 тис. шт. контрактів.

Якщо досліджувати вікову структуру учасників НПФ, то відмітимо, що левову її частину становлять особи віком від 25 до 50 років (55,2% у 2020 р.) та від 50 до 60 років (25,5% у 2020 р.). Частка учасників означених фінансових установ старше 60 років склала лише 18,6%, а до 25 років – 0,7% [2; 52].

Так само висхідними були й інші індикатори діяльності НПФ. Так, вартість активів за досліджуваний період зросла на 818,5 млн. грн., пенсійні внески – на 377,9 млн. грн., пенсійні виплати – на 277,5 млн. грн., розмір інвестиційного доходу – на 868 млн. грн. При цьому, середня величина пенсійного внеску на одного вкладника юридичної особи та фізичної особи-підприємця становила у 2020 рік майже 67 тис. грн., а фізичної особи – 985,7 грн. Середній обсяг одноразової пенсійної виплати на одного учасника НПФ, який отримав чи отримує пенсійну виплату одноразово, у 2020 р. склав 7,9 тис. грн. У 2019 р. ця величина становила 7,5 тис. грн., а в 2018 р. – 7,1 тис. грн. Натомість середній обсяг пенсійної виплати на визначений строк на одного учасника недержавного пенсійного фонду, який отримав чи отримує пенсійну

виплату на визначений строк, у 2020 р. склав 106,5 тис. грн., у 2019 р. – 82,7 тис. грн., а в 2018 р. – 63,4 тис. грн.

Варто підкреслити, що географічно означені фінансово-кредитні структури сконцентровані переважно в м. Київ та Київській обл. (40 НПФ), Івано-Франківській та Дніпропетровській обл. (по 3 НПФ). Решту припадає на Львівську, Харківську, Полтавську, Житомирську і Херсонську обл.

Загалом функціонування вітчизняних недержавних пенсійних фондів в Україні обумовлене наступними проблемними аспектами, до яких відносимо: низький рівень доходів та добробуту громадян, що посилюється відповідним рівнем довіри до таких небанківських установ; екстенсивність операцій на ринку цінних паперів; високу ризиковість інвестування активів фондів; нестачу висококваліфікованих професіоналів, які діють у фондах, або ж відповідають за управління активами таких установ.

Отже, в сучасних умовах господарювання на національному ринку фінансових послуг діє значна кількість небанківських фінансових установ, які реалізують різного роду фінансові послуги, вдовольняючи потреби і запити своїх клієнтів. Більшість з них успішно функціонують, незважаючи на складну макроекономічну ситуацію та інші чинники, які стримують їх успішний розвиток. Тому виникає необхідність розробки комплексу заходів, які б забезпечили більш інтенсивний поступ таких структур і відповідно усього досліджуваного ринку в цілому.

Висновки до розділу 2

У результаті проведеного аналізу практики формування та тенденцій розвитку ринку фінансових послуг в Україні, приходимо до таких висновків і узагальнень.

1. Становлення і формування ринку фінансових послуг в Україні відбувалося у декілька етапів, основними з яких були: 1991-2000 рр. – зародження досліджуваного ринку (закладення основ його подальшої розбудови, поява перших фондових бірж, приватних банківських і

небанківських фінансових установ); 2001 р. і до сьогодні – інтенсифікація поступу ринку фінансових послуг (розробка і прийняття нормативно-правового забезпечення функціонування означеного ринку, стрімка еволюція ринку банківських послуг і прихід на нього банківських установ з іноземним капіталом, поява нових фінансових посередників, покращення якості обслуговування суб'єктів економічних взаємин).

2. Характерними рисами національного ринку фінансових послуг є: 1) превалювання на ньому банківського сегмента, що є наслідком превалювання банкоцентричної (континентальної) моделі фінансового ринку; 2) скорочення кількості банківських установ при одночасному нарощенні ними активів (на 136,7%, тобто 488983 млн. грн. за 2016-2020 рр.); 3) в розрізі фінансових посередників переважає сегмент ринку фінансових компаній, яких у 2017 р. налічувалось 677, а вже у 2020 р. – 960; 4) сумарний обсяг активів небанківських фінансових установ поступається обсягу активів вітчизняних банків.

Традиційними послугами банків досі залишаються кредитні та депозитні операції, хоча їх урізноманітнено банківськими продуктами, які забезпечують оптимізацію й підвищують ефективність фінансово-економічної та господарської діяльності (лізингові, факторингові, трастові послуги; гарантії; купівля-продаж цінних паперів за заявками клієнтів; випуску і розміщення цінних паперів; надання клієнтам своїх телекомунікацій та ін.) та новітніми банківськими сервісами (центри самообслуговування, електронний залишок, QR-банкінг, Веб-банкінг, мобайл-банкінг, Open-банкінг, блокчейн, шерінг, краудфандінг, банкінг в хмара).

3. Визначальними трендами еволюції небанківських фінансових установ на досліджуваному ринку відзначено: 1) скорочення кількості небанківських фінансових установ в Україні упродовж 2017-2020 рр., головним чином це стосується страхових компаній, кредитних спілок і ломбардів; 2) основні індикатори поступу ринку страхових послуг свідчать про успішність функціонування страховиків, попит на страхові послуги та вмиле управління

фінансовими аспектами їх діяльності страховика; найбільш затребуваними страховими послугами були автострахування спільно із ОСЦПВ і “Зеленою картою, страхування майна, страхування від вогневих ризиків та ризиків стихійних явищ, страхування фінансових ризиків та страхування життя; 3) кредитні спілки та ломбарди демонстрували низхідний тренд у роботі, про що свідчать отримані у ході дослідження дані; 4) функціонування за досліджуваній період недержавних пенсійних фондів як небанківських установ було доволі стабільним.

РОЗДІЛ 3

ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ РИНКУ ФІНАНСОВИХ ПОСЛУГ В УКРАЇНІ

3.1. Напрямки підвищення ефективності функціонування вітчизняного ринку фінансових послуг в сучасних умовах

Ефективний розвиток економіки нашої держави залежить від результативності її реформування, активізації господарської діяльності, долучення населення до інвестиційних і фінансових операцій. Всі ці процеси вимагають значних фінансових вкладень, прийняття виважених фінансових рішень, чіткого та прозорого механізму державного регулювання. На сьогодні найбільші зміни торкнулися саме фінансової системи країни, а темпи зростання окремих її сегментів випереджають загальні темпи соціально-економічного зростанняв цілому. В першу чергу це стосується ринку фінансових послуг, поява якого спричинена потребою генерування додаткового потоку фінансових ресурсів, необхідних для фінансового забезпечення трансформаційних перетворень, формування цивілізованої ринкової економіки соціального спрямування. Адаптивне розподілення наявних фінансових ресурсів через означений ринок відбувається на конкурентних засадах. Відтак інвестиційні потоки

спрямовуються у найбільш привабливі галузі та сфери економічної системи, стимулюється їх розвиток.

Останніми роками обсяги фінансових операцій на досліджуваному ринку зумовили розширення спектру фінансових послуг, новелізацію технологій їх здійснення, зміну підходів до управління ринком. Більше того, посилення рівня цифровізації ринку фінансових послуг під впливом глобалізації та інтеграції, з одного боку, сприяло його динамічному розвитку, а з іншого, –посилило залежність від впливу різного роду викликів і загроз, чутливість до зовнішніх і внутрішніх ризиків в умовах конвергенції економічного співробітництва.Ера цифровізації економіки безумовно спричинила зміну характеру потоків капіталу та зростаюче використання міжнародних фінансових посередників, що, на думку економіста Світового банку С. Л. Шмуклера, “є одним із найважливіших подій у фінансовій глобалізації” [87].

Така ситуація вимагає переосмислення основних засад роботи національного ринку фінансових послуг з метою розробки стратегічних напрямків його еволюції із врахуванням сильних і слабких сторін та закладення тим самим підґрунтя соціально-економічних змін в країні, зміцнення її інвестиційного потенціалу, інтеграції держави в світовий економічний простір, забезпечення конкурентних переваг фінансових посередників, новелізації фінансових послуг.

Однак дослідження особливостей становлення та сучасного стану ринку фінансових послугв Україні дозволило виявити низку прогалин та проблемних аспектів, які стримують його еволюцію за сучасних умов. Це пов'язано у першочергу із складною макроекономічною ситуацією, що склалась в країні та спричинена пандемією і карантинними обмеженнями,падінням рівня платоспроможності населення, непривабливими кредитними програмами банків для суб'єктів економічних взаємин, все ж значною недовірою населення до фінансово-кредитних структур, недосконалістю або ж повною відсутністю ефективних механізмів захисту прав споживачів окремих фінансових послуг. Поглиблені низьким рівнем інформаційної транспарентності, неуніфікованістю

із європейськими нормами законодавчого регулювання окремих видів фінансових послуг, недосконалістю ситуації на деяких сегментах ринку фінансових послуг, низькою якістю активів фінансових посередників, нерозвиненістю на належному рівні інфраструктури ринку цінних паперів та браком надійних фінансових інструментів вкладення капіталу, а також недосконалістю існуючої законодавчої бази з питань функціонування фінансових посередників та ринку, в цілому вони ще більше стримують належний розвиток досліджуваного ринку, відновлення довіри до фінансових інституцій, збільшення попиту на фінансові послуги.

Тому виникла потреба розробки єдиної комплексної стратегії подальшої розбудови національного ринку фінансових послуг за активної участі при цьому саме держави в частині удосконалення механізмів і вчасного застосування важелів його регулювання. Перший крок в зазначеному контексті вже зроблено шляхом розробки Стратегії розвитку фінансового сектору України до 2025 року [68], стратегічні цілі й індикатори виконання якої подано на рис. 3.1.

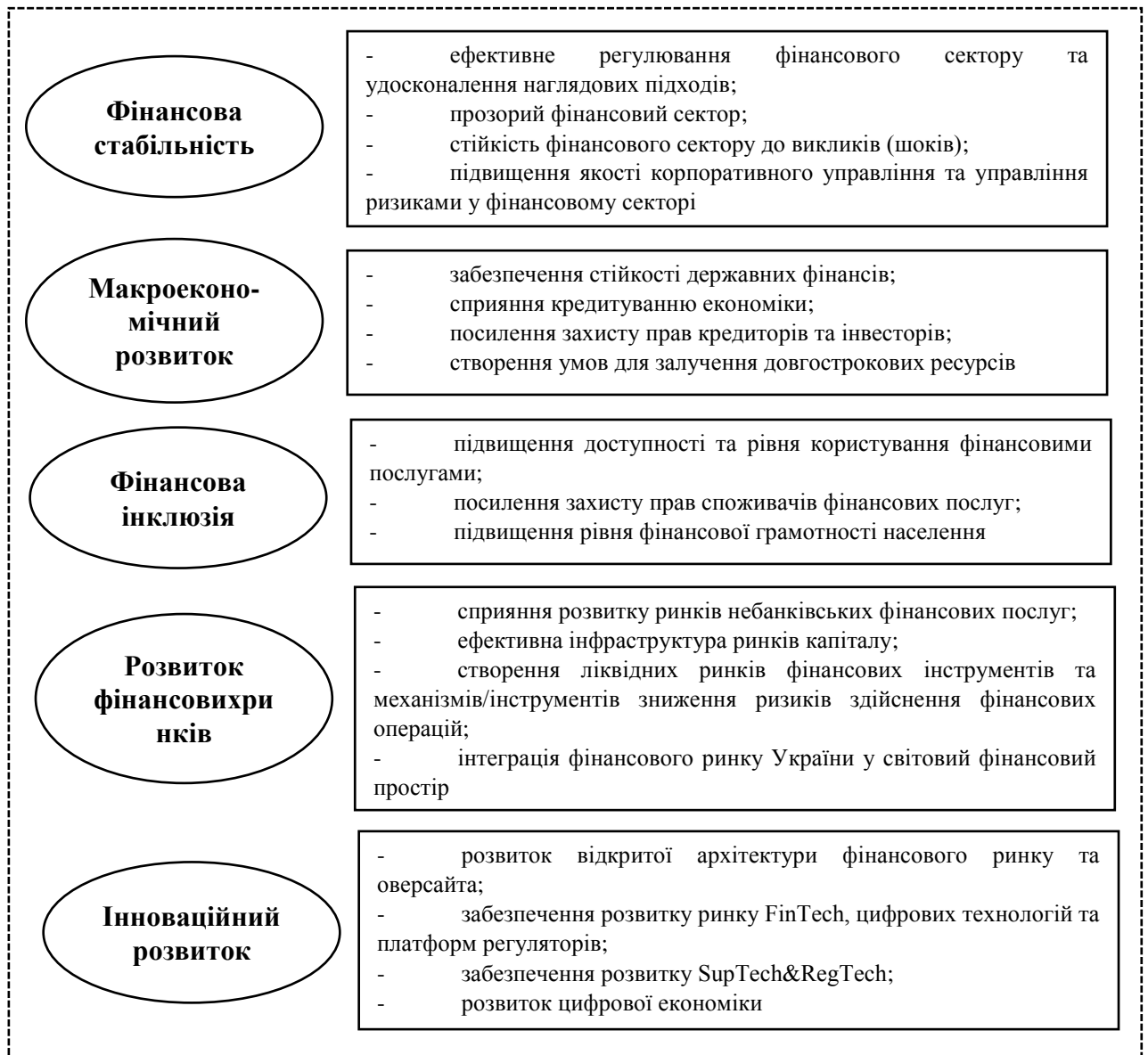

Рис. 3.1. Цілі та індикатори виконання Стратегії розвитку фінансового сектору України до 2025 року[68].

Практичне втілення окреслених на рис. 3.1 цілей на перспективу нівелює низку проблем, які торкаються усіх аспектів життєдіяльності соціуму, у т. ч. ринку фінансових послуг. Більше того, означені стратегічні цілі необхідно втілювати комплексно, адже вони взаємопов'язані між собою і успішна реалізація однієї сприятиме досягненню інших. Насамперед це стосується фінансової стабілізації та покращення макроекономічної ситуації в країні і створення умов для її подальшого стійкого розвитку. У цьому контексті варто забезпечити:

- оптимізацію процесу фінансового забезпечення повноважень державних і місцевих органів управління в частині недопущення фінансових перекосів і дисбалансів;

- завершення пенсійної та медичної реформ, що дозволить прискорити розвиток недержавного пенсійного забезпечення, а також покращення якості медичного обслуговування населення;

- стимулювання та забезпечення доступності кредитних програм для суб'єктів господарювання і населення;

- удосконалення механізму випуску корпоративних цінних паперів, призначених як для внутрішнього, так і зовнішнього інвестора, а також планомірний розвиток інститутів, інфраструктури й інструментарію вітчизняного ринку цінних паперів.

Стабілізація державних і місцевих фінансів, ефективна фінансова й монетарна політика знизять рівень інфляції, а докорінні й комплексні реформи сприятимуть відновленню довіри до фінансового ринку та доступу до ринків капіталів для державного і приватного секторів, поліпшиться бізнес-клімат, що зробить Україну привабливим об'єктом інвестування капіталу. Для господарюючих суб'єктів макроекономічна стабільність забезпечить активізацію фінансово-господарської діяльності, відновлення кредитних програм, можливість залучення довготермінових ресурсів у вигляді інвестицій чи кредитів, підвищення на цій основі конкурентоспроможності та ринкової вартості компаній.

Передуючи подальшому дослідженню підкреслимо, що проведений аналіз тенденцій розвитку небанківських фінансових установ дозволив виявити існування так званих "сплячих" фінансових структур, які фактично не виконують посередницьких функцій на ринку, при цьому ініціюють виникнення суттєвих системних ризиків для зазначеного сегмента ринку фінансових послуг. Це стосується як страхових компаній, так і кредитних спілок. Присутність таких фінансових установ на ринку повинно відстежуватись з метою посиленого над ними контролю і очищення останнього від можливих

проявів схем фінансових пірамід, порушення його прозорості. Адаже до основних завдань державного регулювання досліджуваного ринку на сучасному етапі відносимо перш за все уніфікацію норм регулювання в усіх секторах ринку, перманентний моніторинг роботи фінансових установ і до того ж ліквідацію неплатоспроможних учасників означеного ринку.

Посилена політика державного регулювання її практична реалізація за удосконаленою інтегральною моделлю дозволить зробити більш привабливими ті фінансові установи, що і надалі ефективно діють на ринку і належним чином виконують нормативи й взяті на себе зобов'язання, закріплені договорами, укладеними зі споживачами фінансових послуг. На думку О. Тахтая, “державна політика у сфері небанківського фінансового сектору має бути спрямована на:

- 1) створення системи ідентифікації ризиків, проведення моніторингу та поточного аналізу ринку фінансових послуг з метою своєчасного вжиття запобіжних заходів до забезпечення фінансової безпеки;
- 2) посилення прозорості й відкритості в діяльності фінансових установ й органу, який здійснює державне регулювання та нагляд за такими установами;
- 3) підвищення платоспроможності, фінансової стійкості небанківських фінансових установ;
- 4) забезпечення належного захисту споживачів небанківських фінансових послуг;
- 5) запобігання використанню небанківських фінансових установ для непродуктивного виведення капіталу за кордон” [70, с. 280-281].

Вважаємо, що розбудові ефективної системи державного регулювання ринку фінансових послуг в Україні сприятиме також розробка й узгодження концепції розвитку законодавчого поля фінансового сектору, яка має окреслити шляхи удосконалення нормативно-правового забезпечення діяльності деяких небанківських фінансових установ та уніфікувати його з уже діючим і

міжнародними нормами та стандартами. В сучасних умовах удосконалення вітчизняного законодавства необхідною частині:

1) “апробування результативних інструментів виведення неплатоспроможних фінансових установ з ринку і покращення механізмів управління їх платоспроможністю та ліквідністю;

2) регулювання питання корпоративного управління товариств, адже виникла потреба у запровадженні можливості використання товариствами однорівневої моделі системи органів управління, врегулювання процедур проведення загальних зборів через електронні засоби, передбачення здійснення процедур у разі значного зменшення власного капіталу товариства, приведення умов, процедур та наслідків злиття, приєднання, поділу та виділу акціонерних товариств у відповідність до норм ЄС;

3) покращення механізму визначення справедливої ціни та врегулювання діяльності суб’єктів оціночної діяльності” [68].

Водночас невирішеними залишаються питання забезпечення:

- захисту кредитора у взаєминах з позичальниками, тоді як сам процес стягнення утруднюється різноманітним танизькою ефективністю правового забезпечення означеного процесу;

- розбудови інституційної та фінансової спроможності органів державного регулювання і нагляду заради удосконалення процесу такого регулювання і моніторингу за фінансовим ринком відповідно до стандартів Міжнародної організації комісій з цінних паперів (IOSCO) та Міжнародної організації з пенсійного нагляду (IOPS), що є однією із ключових умов приєднання України до Багатостороннього Меморандуму про взаєморозуміння щодо консультування та співробітництва і обміну інформацією IOSCO.

Що стосується відновлення довіри населення до фінансових посередників, то в цьому контексті досягнуто:

1) ухвалення Закону України “Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо захисту прав споживачів фінансових послуг” від 20 вересня

2019 р. № 122-ІХ, яким врегульовано найважливіші питання у відносинах громадян та фінансових установ й усунуто упущення й незлагодженість у механізмі захисту прав споживачів фінансових послуг;

2) представлення НБУу червні 2019 року власної точки зору щодо Національної стратегії із фінансової грамотності, підтримане державними органами управління, вітчизняними й іноземними фахівцями, відповідно до якої у школах вже зараз реалізується проєкт з вивчення основ фінансової грамотності. Водночас Фондом гарантування вкладів фізичних осіб (ФГВФО) проводяться тренінги для різних категорій громадян, починаючи з дітей шкільного віку і закінчуючи особами похилого віку. Це відбувається спільно із банками-агентами Фонду. Значні кількість фінансових установ долучаються до реалізації започаткованих заходів з метою покращення фінансової грамотності й страхової культури громадян України.

Таким чином, очищення ринку фінансових послуг від недобросовісних учасників та проблемних установ, забезпечення його прозорості та конкуренції в розрізі його сегментної структури, а також гарантування рівноправності суб'єктів економічних відносин у фінансовому секторі закладуть підґрунтя до формування якісно нового модифікованого складного ринку фінансових послуг в Україні.

Ще одним важливим завданням на сьогодні є підвищення ефективності роботи найважливіших структурних компонентів ринку фінансових послуг – ринку банківських послуг та ринку небанківських фінансових установ. У цьому контексті актуалізується питання вдосконалення бізнес-моделей функціонування основних операторів означених ринків, скорочення частки державної участі у банківському секторі, ефективного врегулювання непрацюючих активів, застосування високих етичних стандартів корпоративного управління, модернізації діяльності та оновлення продуктового ряду шляхом застосування новітніх фінтех-технологій. При цьому, необхідно зважати на ризики, які супроводжують такі новації, та забезпечити реформування механізмів такого управління задля недопущення запобігання та

проти діділегалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, та фінансуванню тероризму. Зважаючи на всеохоплюючу тенденцію до цифровізації, варто зупинитись на оцінці перспектив модернізації діяльності вітчизняних фінансових посередників під впливом її основних трендів.

3.2. Перспективи модернізації діяльності фінансових посередників в Україні під впливом цифрової трансформації економіки

В умовах сьогодення цифровізація та застосування новітніх фінансових технологій стали чи не найважливішим каталізатором економічного зростання тих екосистем, які активно їх імплементують. Адже вони торкаються усіх сфер життєдіяльності суспільства, як виробничих, так і невиробничих. Для ринку фінансових послуг цифрові трансформації проявляються перш за все у посиленні значення інформаційно-комунікаційних технологій при прийнятті фінансових рішень в рамках діяльності суб'єктів економічних взаємин, адже як відзначає професор П. Шуфель з школи управління Фрібур: “Фінтех є новою фінансовою галуззю, яка застосовує технології для поліпшення фінансової діяльності” [86, с. 32]. Самі ж фінансові відносини більшою мірою відбуваються у цифровому форматі. З'являються нові учасники означеного ринку, такі як фінтех-компанії, небанки і небанківські компанії, що змінює структуру конкуренції у зазначеному фінансовому секторі, знижує рентабельність традиційної діяльності фінансових посередників, спонукаючи їх шукати нові джерела доходу.

Водночас загострюється питання стрімкого збільшення цифрових розривів, що створюють небезпеку дедалі більшого відставання тих країн, що розвиваються, у т. ч. й України. Розуміння важливості цифрової трансформації і діджиталізації вітчизняної економіки як стратегічного пріоритету було окреслене ще у Концепції розвитку цифрової економіки та суспільства України на 2018-2020 роки. На сьогодні це питання досі залишається надважливим, а ефективна організація новітніх трансформацій на ринку фінансових послуг є

визначальним чинником модернізації діяльності банків і небанківських фінансових посередників, зміцнення їх конкурентних і забезпечення стратегічних переваг через залучення ширшої аудиторії користувачів фінансових послуг, роблячи їх більш простими і доступними.

Основними цифровими трендами на ринку фінансових послуг у розрізі окремих його сегментів перш за все є використання штучного інтелекту, великих баз даних, технології блокчейн (рис. 3.2).

Зупинимось детальніше на їх дослідженні з метою виявлення переваг імплементації у діяльності вітчизняних фінансових посередників.

Так, технологія блокчейн (blockchain) як структурована база даних, являє собою систему з певними правилами побудови ланцюжків транзакцій і доступу до інформації і яка дозволяє виключити ймовірність крадіжки, шахрайства, порушення майнових прав чи інших протиправних дій. При цьому, наявна інформація, яка зберігається в ланцюжку, збережена там назавжди. До того ж ця технологія зберігає як кінцевий стан, так і усі попередні. Такі її переваги дозволяють підвищити рівень кібербезпеки у фінансовій системі й окремих фінансових установах, відновити та реорганізувати їх структуру. Загалом за оцінками експертів PwC: “до 2030 року блокчейн-технології забезпечать зростання світової економіки на 1,7 трлн. дол. США” [6].

Однією із перших серед європейських країн технологію blockchain реалізувала банківська група Grupo Santander (Іспанія), що дозволило їй суттєвим чином прискорити процеси переказу грошей, реалізуючи їх без посередників, та забезпечити транспарентність проведення таких операцій. Крім того, цю технологію покладено в основу розробленої групою Santander платіжної системи One Pay FX, роботу якої спрямовано на оптимізацію платежів між Європою та Південною Америкою [77, с. 120].

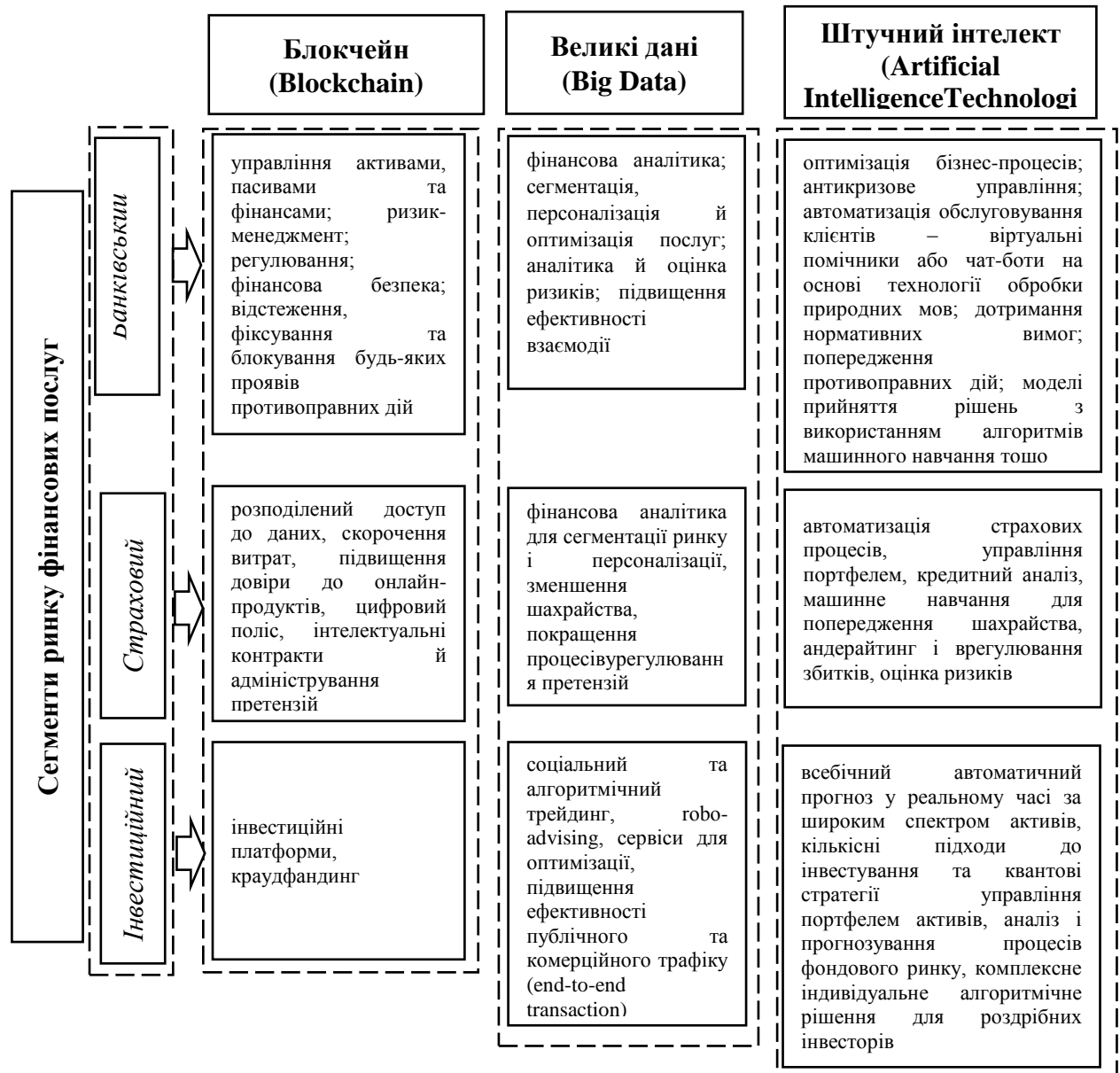

Рис. 3.2. Новітні тренди цифровізації на ринку фінансових послуг [46, с. 20].

Щодо BigDATA та штучного інтелекту, то перша поєднує структуровані і неструктуровані дані величезних обсягів та технології їх обробки і використання, методи пошуку необхідної інформації у великих масивах, тоді як друга – передбачає створення і використання інтелектуальних машин і програмного забезпечення, здатних виконувати творчі функції. Для фінансових посередників їх апробування дозволяє:

- по-перше, виявляти нові категорії споживачів фінансових послуг, розробляти максимально персоналізовані продукти, які б відповідали їх запитам;

- по-друге, працювати на випередження і надавати максимально персоналізований сервіс, оптимізуючи при цьому витрати;

- по-третє, удосконалювати контроль над системами інформаційної безпеки і захисту від шахрайства та інших зловживань, зокрема в частині ідентифікації користувача по фотографії при здійсненні переказів;

- по-четверте, розробляти різного роду додатки та програмні сервіси. Для прикладу, додаток Мімо з обліку особистих коштів, в сфері онлайн-банкінгу цифровий асистент Сога для надання клієнтам інформації з понад 200 запитань, онлайн-сервіс іпотечного брокера тощо;

- по-п'яте, розробляти моделі прогнозування кредитних ризиків.

Загалом покращення співпраці фінансових посередників і їх клієнтів відбувається за рахунок гарантування доступу до послуг останнім 24/7. З цією метою багато фінансових установ починають імплементувати або вже застосовують чат-боти для оптимізації витрат та підвищення якості спілкування з клієнтами. Основними перевагами чат-ботів як технологій штучного інтелекту для фінансових посередників є:

- а) оптимізація людських ресурсів і дешевизна, адже чат-бот може вести бесіду із необмеженим числом клієнтів і давати відповіді не лише на стандартні, а й на складні запитання (в останньому випадку це досягається за належного його навчання);

- б) миттєве реагування на звернення та швидка відповідь. Чат-боти витрачають менше однієї секунди для того, щоб опрацювати задане запитання та сформулювати належну відповідь. Крім того, їхні функціональні характеристики дозволяють вести декілька діалогів одночасно, а також у будь-який момент часу.

Водночас, як і кожна технологія, чат-боти не позбавлені недоліків, до яких Н. Демчишак та Р. Гудима відносять:

- “погану імпровізацію, тобто невміння вести розмову, якщо вона виходить за межі запрограмованого алгоритму;
- невміння розпізнавати й оцінювати сарказм, що є іноді доволі проблемним у співпраці чат-бота і клієнта установи, адже люди схильні висловлюватися неоднозначно, вкладаючи в свої слова прихований зміст. Навіть найбільш прогресивні боти зі штучним інтелектом не в змозі зрозуміти ні людського сарказму, ні іронії, ні почуття гумору. Для них отримана інформація є прямим текстом без внутрішнього контексту;
- така технологія підходить не для всіх видів бізнесу. Використання чат-бота може бути дієвим для тих фінансових установ, які надають такі послуги, як доставка таксі чи їжі, бронювання номера у готелях чи продаж квитків, роздрібна торгівля тощо. Для таких послуг запити клієнтів зачасту передбачувані і шаблонізовані” [17].

У світі банківські установи пішли далі і почали застосовувати у своїй діяльності роботів задля економії на витратах праці касирів та інших фахівців, які виконують монотоннотехнічну роботу. Так, банк Nordea Bank AB (Швеція) заявив про прагнення замінити на роботів весь наявний персонал, а в недалекому майбутньому – повністю замінити ними операторів телекомунікаційного зв’язку, а також організувати процеси керування активами банку на основі потужностей сучасних роботів [36]. У швейцарському банку St. Galler Kantonalbank за комунікацію з клієнтами та вирішення їхніх питань, а також ведення бухгалтерської звітності також відповідають роботи [84]. В США банк JPMorgan Chase (США) використовує робота Persado як копірайтера, а дані зберігає у хмарному сховищі Amazon Cloud. Більше того, станом на 2020 р. близько 90 % американських банків успішно перейшли на цю технологію використання хмарних сховищ для зберігання даних [77, с. 120].

Вважаємо, що означені технології є перспективними і активно можуть використовуватись у сфері надання фінансових послуг, про що свідчать проведені дослідження. Зокрема, як стверджують експерти, у світі простежується висхідна динаміка кількості користувачів фінансових сервісів.

при чому таке зростання складає 15-20% щорічно. Така ситуація стала можливою завдяки стрімкому розвитку технологій та їх використанню в різних галузях та сферах. Найбільш активно себе проявляє перш за все сенеобанкінг, яскравим прикладом якого в Україні є Monobank. В різних країнах мобільні цифрові банки все більше нарощують свою клієнтську базу і за деякими оцінками “до кінця 2024 року зможуть залучити понад 145 млн. клієнтів у країнах Північної Америки та Європи” [4].

Особливо активно використовувати цифрові й онлайн-канали клієнти почали в період пандемії і карантинних обмежень, що підштовхнуло їх інтенсивний розвиток. Більше того, смартфонізація населення лише інтенсифікує зазначені процеси. Дослідження організації Fidelity National Information Services (FIS) показали, що у зв'язку з початком пандемії мобільний банківський трафік зріс на 85% у квітні 2020 року, а нові цифрові реєстрації зросли на 200% [89]. Найбільшим попитом серед цифрових банкінгів вітчизняних банків користувались Приват24, Ощад24/7 та проєкт Monobank від UniversalBank.

Фактично нині в Україні найбільш розвиненими є два напрямки ринку фінансових технологій – мікрокредитування та платіжні послуги через Google Pay і Apple Pay. Більше того, національний платіжний ринок проходить етап адаптації вітчизняних інструментів до європейських стандартів, зокрема відповідно до Директиви Directive on payment services (PSD2) та інтеграції нових платіжних інструментів і рішень. Згідно PSD2 необхідно відкрити доступ до інформації про залишки на рахунках клієнта в будь-якому банку, тоді як клієнтам дозволено використовувати онлайн-сервіси, які отримують консолідовану інформацію про їх платіжні рахунки, залежно від того, чи є договір між інформаційним і фінансовим провайдером. Над виконанням цього завдання зараз інтенсивно працює НБУ з метою удосконалення системи законодавчого регулювання ринку платежів та переказу коштів в частині [15, с. 11]:

- упровадження фінансових та нефінансових платіжних послуг, а саме внесення коштів на платіжний рахунок, зняття/списання або ж переказ коштів з платіжного рахунку і додатково забезпечення останньої операції за рахунок кредитних ресурсів, емісія/еквайринг, грошові перекази, послуга ініціювання платежу та послуга надання консолідованої інформації за платіжним рахунком;
- скасування умови набуття права щодо надання платіжних послуг у разі утворення або ж участі в платіжній системі;
- категоризації постачальників платіжних послуг і залучення нових суб'єктів платіжних послуг;
- запровадження відкритого банкінгу (OpenAPI);
- впровадження нових правил ліцензування, реєстрації та нагляду за учасниками ринку платіжних послуг;
- створення нового регулювання електронних грошей;
- надання права НФУ здійснювати випуск та еквайринг платіжних карток, відкривати платіжні рахунки та випускати електронні гроші;
- дотримання принципу безпечності та чіткого окреслення вимог стосовно клієнтської автентифікації та віддаленої співпраці.

На думку А. Гулея, “імплементация норм директиви PSD2 у вітчизняному нормативно-правовому полі, підсилить конкурентну боротьбу у фінансовому секторі та підтримає інноваційні трансформації вітчизняного платіжного ринку” [15, с. 11]. На сьогодні за даними НБУ визначено рейтинг визначальних платіжних систем в Україні, до яких віднесено: внутрішньодержавну платіжну систему “Фінансовий світ” ТОВ “Українська платіжна система”; системи міжнародних грошових переказів MoneyGram амер. фінансової компанії Money Gram Payment Systems Inc. та “RIA” амер. компанії Continental Exchange Solutions Inc.; мережу платіжних терміналів самообслуговування City24 ТОВ “Фінансова Компанія “Фенікс”; міжнародну платіжну систему “LEO” ТОВ “ФК ЛЕОГЕЙМІНГ ПЕЙ”; міжнародну систему грошових переказів PrivatMoney АТ КБ “ПриватБанк”; міжнародну платіжну систему INTELEXPRESS грузинського АТ Мікро-фінансової організації “Інтелекспрес”.

З-поміж соціально важливих платіжних систем відзначено: міжнародну платіжну систему MasterCard Worldwide амер. транснаціональної компанії MasterCard International Incorporated; міжнародну платіжну систему Visa амер. транснаціональної корпорації Visa International Service Association; міжнародну платіжну систему NovaPayТОВ “НоваПей”; міжнародну систему термінових грошових переказів Western Union американо-французької корпорації Western Union Financial Services Inc.США/Western Union Network, SAS; систему поштових переказів “Поштовий переказ” АТ “Укрпошта”.

Резюмуючи зазначене вище, підкреслимо, що в сучасних умовах цифровізації змінюються підходи до реалізації господарської діяльності фінансових посередників задля забезпечення конкурентоспроможності та зміцнення ринкових позицій. Для банківських установ як найбільш ємних за обсягами активів на ринку фінансових послуг фінансових структур доцільно використовувати одну із пропонованих інноваційних стратегій:

1) “стратегію розвитку амбідекстрія, тобто уміння застосовувати відразу або ж послідовно декілька стратегій;

2) стратегію “руйнівних інновацій” Клейтона Крістенсена, відповідно до якої здійснюється поділ ресурсів, спрямованих на впровадження інновацій, на три частини: перша – іде на інновації, пов’язані з новими можливостями, які раніше були недоступні широкому колу користувачів (“empowering” innovations); друга – на заміну старих продуктів новими (“sustaining” innovations); третя – на підвищення ефективності виробництва і зниження витрат (“efficiency” innovations);

3) стратегію Toyota. У компанії діє правило, за якого у кожногоспівробітника глобальної корпорації є два обов’язки: перший – це йогоробота; другий – пошук ідей для підвищення її ефективності. Ідеї, які у них виникають, направляються до комітету з інновацій. Воно функціонує за межами корпоративної ієрархії, щоб уникнути бюрократії, і включає три типи експертів. Експерт із технологій перевіряє, чи можна реалізувати проєкт технічно; бізнес-експерт визначає, наскільки це вигідно, а фахівець з інновацій

досліджує новизну проєкту. Ідеї, що пройшли всі трирівні перевірки, повідомляють вищому керівництву” [79, с. 238]

Не менш важливе значення при цьому відводимо тим стратегічним векторам модернізації діяльності банків, які наведено на рис. 3.3.

ВЕКТОРИ МОДЕРНІЗАЦІЇ БАНКІВСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЗА РАХУНОК FINTECH	
Платіжні послуги та ринкова інфраструктура	-електронні гроші і мобільні рішення; -технології розподіленого реєстру для реструктуризації ключової інфраструктури ринку (наприклад, платіжних систем, центральних депозитаріїв цінних паперів, клірингових палат і центральних контрагентів) і транскордонних платежів
Криптоактиви і цифрові валюти, випущені Центральним банком	-криптоактиви як засіб платежу; - проміжна валюта для транскордонних платежів; - пілотні програми центральних банків з випуску цифрової фіатної валюти поряд з більш широким використанням розподілених реєстрів, фізичних банкнот і монет
Використання ідентифікації, аутентифікації та інструментів “знай свого клієнта” (KYC)	-цифрові інтерфейси для платформ ідентифікації для підтримки відкриття рахунків і аутентифікації транзакцій; - використання технологій розподіленого реєстру для створення механізмів обміну даними KYC і створення спільних репозиторіїв KYC
Альтернативні дані і оцінка кредитоспроможності	-дані транзакцій з платформ електронної комерції і платежів (наприклад, Alibaba і PayPal); - дані про використання мобільних телефонів; - дані соціальних мереж, які використовуються в якості альтернативних джерел інформації для оцінки
Фінансування торговельних операцій і послуги кредитування МСП	-системи фінансування торговельних операцій; - програми кредитування МСП
Нові способи відкриття депозитів, кредитування і залучення капіталу	-реалізація ідей краудсорсингу і фандрейзингу через онлайнплатформи для краудфандінга і P2P-кредитування, а також через інтернет-банки; - випуск цифрових токенів (Initial Coin Offering, ICO) для залучення капіталу, іноді з публічним розміщенням
Управління інвестиціями	-автоматизована обробка та розповсюдження рекомендацій по вкладенню інвестицій
InsurTech	-технології страхування, які використовують нові розробки в сфері великих даних, промислових датчиків і інтернету речей для збору і аналізу даних з метою вдосконалення процесів андеррайтингу; - P2P-страхування, використання блокчейна і смарт-контрактів для автоматизації страхових виплат
Контекстне фінансування	-послуги, пов'язані з фінансами, компаніями в сфері роздрібної торгівлі (наприклад, Alibaba), транспортними компаніями (наприклад, Uber), агротехнічними фірмами, дистриб'юторами та іншими технологічними компаніями, інтегрованими в фінансову архітектуру
RegTech	-послуги на основі технологій підвищення економічної ефективності та дієвості правових і нормативних вимог (аналітика великих даних для аналізу боротьби з відмиванням грошей / фінансуванням тероризму, технології розподіленого реєстру для подання законних доходів, смарт-контракти для забезпечення дотримання норм)

Рис. 3.3. Напрямки удосконалення діяльності банків на базі Fintech [15, с. 10].

У розрізі інших фінансових посередників актуалізується питання імплементації: 1) технології блокчейн, зокрема InsurePal (блокчейн-протокол для страхування соціального доказу) й InChain (для страхування ризиків та інвестування у страхові облігації) у страхуванні, які можуть змінити операційну модель страховика; 2) Big Data та штучного інтелекту для аналізу та прийняття фінансових й управлінських рішень, а також оптимізації витрат; 3) краудфандингу як можливості залучення фінансових ресурсів за рахунок такого механізму кредитування; 4) “фінансового трендингу у контексті розвитку алгоритмічного трейдингу (автоматизованої торгівлі за допомогою роботів) та end-to-end transaction (сервіси основані на BigData для оптимізації, підвищення ефективності публічного та комерційного трафіку, урахування технологічних змін й необхідність підтримки нових транспортних послуг)” [47, с. 85].

У підсумку вони дозволять сформувати в Україні високоефективний цифровий ринок фінансових послуг, де діють конкурентоспроможні фінансові посередники, готові пропонувати своїм клієнтам сучасні фінансові продукти, здійснювати обслуговування за використання цифрових технологій. Водночас, таким установам необхідно враховувати потребу у врегулюванні питання захисту прав споживачів, реорганізації організаційної структури і скорочення персоналу за рахунок екстерналізації сервісу, трансформації традиційних послуг у консалтинг.

Висновки до розділу 3

За результатами визначення перспектив розвитку ринку фінансових послуг в Україні приходимо до таких висновків і узагальнень.

1. Необхідність забезпечення соціально-економічного розвитку в Україні обумовлюється існуванням низки прогалин і проблемних моментів, які екстенсифікують її еволюцію. До них відносимо: складне макроекономічне становище в країні, посилене пандемією і карантинними обмеженнями, що позначилося на падінні рівня платоспроможності населення і непривабливості

кредитних програм для суб'єктів господарювання і населення в цілому; недовіругромадяндо фінансових інституцій;суттєві упущення в організації захисту прав споживачів деяких фінансових послуг; незавершеність уніфікаціїокремих норм нормативно-правового регулювання фінансових послуг із європейськими директивами; недосконалість ситуації на певних сегментах ринку фінансових послуг; низьку якість активів фінансових посередниківта нестачу надійних фінансових інструментів розміщення капіталу.

2. З метою інтенсифікації реформування фінансової системи країни необхідно провести масштабну перебудову ринку фінансових послуг на основі розробленої Стратегії розвитку фінансового сектору України до 2025 року. В основі переформатування досліджуваного ринку мають бути закладені наступні стратегічні вектори у розрізі деталізації цілей їх досягнення: забезпечення фінансової стабільності в країні та макроекономічного зростання; розвиток фінансової інклюзії; інтенсифікацію інноваційного розвитку країни та фінансових ринків; удосконалення системи державного регулювання національного ринку фінансових послуг на базі кращих світових практик.

3. Аргументовано, що чільне місце у розвитку вітчизняної моделі ринку фінансових послуг відіграватиме модернізація діяльності фінансових посередників на ньому. У цьому контексті розглянуто новітні тенденції цифровізації та її вплив на функціонування фінансових установ. Доведено, що найбільший вплив на ринку фінансових послуг мають такі технології як блокчейн (Blockchain), великі дані (Big DATA), штучний інтелект (Artificial Intelligence Technologies, AI). Їх використання дозволяє не лише підвищити ефективність управління окремими аспектами діяльності фінансових посередників й оптимізувати бізнес-процеси, а й автоматизувати такі процеси, зменшити імовірність виникнення загрози шахрайства і втрати даних чи інших протиправних дій, виявляти нові категорії споживачів фінансових послуг, розробляти максимально персоналізовані продукти, які б відповідали запитам клієнтів.

ВИСНОВКИ

Дослідження теоретико-концептуальних і прикладних засад формування та функціонування національного ринку фінансових послуг дало змогу уточнити низку наукових положень теоретичного характеру, а також запропонувати практичні рекомендації, спрямовані на забезпечення його подальшого поступу, удосконалення державного регулювання, модернізації діяльності фінансових посередників за умов цифровізації економічних систем. Результати проведеного дослідження дозволили сформулювати наступні висновки і пропозиції.

1. Встановлено, що детермінантою соціально-економічних зрушень у державі є ринок фінансових послуг, здатний перетворювати вільні грошові кошти в активний капітал, формувати ринкову ціну на фінансові послуги й активи, мінімізувати ризики фінансових операцій, стимулювати інвестиційні процеси, налагоджувати кваліфіковане фінансове посередництво.

На підставі систематизації різних підходів (ресурсного, товарного, ринкового, інституційного) науковців до трактування сутності ринку фінансових послуг аргументовано правомірність його тлумачення як невід'ємної компоненти фінансової системи держави та вимірника ступені її розвитку, що являє собою сукупність економічних відносин з приводу надання/споживання фінансових послуг або купівлі/продажу товарів за посередництва основних операторів ринку (фінансових посередників), у результаті чого відбувається задоволення споживчих потреб користувачів означеними послугами, трансформація заощаджень в інвестиції, гарантування збереження вартості активів, а також розв'язання соціально важливих проблем населення. Це дало можливість розкрити ідентифікаційні ознаки та функціональне призначення означеного ринку. Виявлено позитивні й негативні його прояви в економіці, а також наслідки впливу у розрізі держави, господарюючих суб'єктів, домогосподарств.

2. Проведено структуризацію ринку фінансових послуг за видами фінансових посередників, специфікою фінансової послуги, характером

інститутів державного регулювання та у розрізі економічних суб'єктів, яким надаються означені послуги. Ідентифіковано інституційних учасників ринку, до яких віднесено фінансових посередників та інститути інфраструктури. Саме фінансові посередники є ключовими суб'єктами ринку фінансових послуг, діяльність яких спрямована на перерозподіл фінансового капіталу у суспільстві та задоволення фінансових цілей і потреб учасників економічних відносин (позичальників і кредиторів, покупців і продавців фінансових активів тощо). Відзначено важливість забезпечення сталого поступу фінансового посередництва, що обумовлено тією роллю, яку воно виконує в суспільстві, а також формування належної інфраструктури означеного ринку у розрізі усіх її компонентів та інституцій.

3. На основі аналізу закономірностей становлення та формування національного ринку фінансових послуг з'ясовано, що його генезис проходив у декілька етапів: 1) перший (1991-2001 рр.) – зародження означеного ринку, що ознаменувалося розробкою й ухваленням відповідного нормативно-правового забезпечення та регулювання ринку, появою перших його інституцій, таких як фондові біржі, приватні банківській небанківські фінансові структури; 2) другий (2001 р. і до сьогодні) – подальша розбудова ринку фінансових послуг, визначальними ознаками якої стали: удосконалення нормативно-правових засад функціонування ринку та економічних суб'єктів на ньому, а також його роздержавлення; утворення державного регулятора; виникнення нових фінансових посередників і диверсифікація за їх рахунок фінансових послуг; модернізація процесу обслуговування клієнтів тощо.

З'ясовано, що притаманними ознаками сучасного стану вітчизняного ринку фінансових послуг в Україні є: різновекторна динаміка кількості фінансових посередників, що діють на ньому (на фоні скорочення чисельності банків, страхових компаній, ломбардів і т. д., збільшується присутність на ньому фінансових компаній); нарощення обсягу активів фінансовими посередниками; депозитна модель ринку, що свідчить про доволі низьку ефективність його інфраструктури; переважання традиційних фінансових

послуг на ринку банківських послуг над новітніми; скорочення кредитних програм вітчизняними банками для суб'єктів господарювання та нарощення обсягів кредитування фізичних осіб; активізація залучення банківськими установами фінансових ресурсів на депозити як фізичних, так і юридичних осіб.

4. За результатами оцінки тенденцій розвитку небанківських фінансових установ в Україні виявлено: 1) їх розмаїтість на вітчизняному ринку фінансових послуг від більш простих і консервативних установ (для прикладу як ломбард) до більш складних (холдинги, об'єднання, альянси тощо); 2) висхідну динаміку загального обсягу активів відповідно до балансу, що характерно для страхових компаній та НПФ; 3) превалювання попиту на такі страхові послуги як автостраховання спільно з ОСЦПВ і “Зеленою картою”, страхування життя та майна, страхування від вогневих і фінансових ризиків, а також ризиків стихійних явищ, що дозволило страховим компаніям збільшити кількість укладених страхових полісів, зміцнити рівень платоспроможності шляхом нарощення страхових резервів і чистих страхових премій; 4) суттєву залежність кредитних спілок і ломбардів від макроекономічної ситуації та стану ринку, що проявилось у падінні основних індикаторів їх діяльності, а саме кількості членів означених фінансових установ при одночасному нарощенні обсягів їх внесків на депозитні рахунки та відокремлених підрозділів відповідно, скорочення величини активів, капіталу, наданих кредитів; 5) стійку ділову активність недержавних пенсійних фондів, про що свідчать основні фінансово-господарські показники їх роботи (загальна кількість учасників НПФ, пенсійні внески і виплати, розмір інвестованого доходу та прибуток від інвестування активів).

Найвагомішими дисбалансами, які властиві для більшості небанківських фінансових установ, визначено: зміну моделі державного регулювання ринку фінансових послуг і посилення вимог до капіталу, резервів; складне макроекономічне становище в країні, що позначилось на падінні рівня фінансового добробуту і благополуччя населення, а також труднощах ведення

підприємницької діяльності; низький рівень довіри до фінансових інституцій через відповідну ступінь фінансової грамотності і страхової культури; слабку розвиненість ринку цінних паперів та брак надійних фінансових інструментів інвестування тощо.

5. Окреслено основні напрямки підвищення ефективності функціонування національного ринку фінансових послуг за сучасних умов в рамках:

- по-перше, уніфікації вітчизняного законодавства з міжнародними стандартами Міжнародної організації комісій з цінних паперів (IOSCO) та Міжнародної організації з пенсійного нагляду (IOPS), що дозволить удосконалити державне регулювання і нагляд за досліджуваним ринком відповідно до інтегральної моделі, посилить фінансову та інституційну спроможність державних регуляторів, підвищить його прозорість і відкритість, сформує дієвий механізм захисту прав споживачів фінансових послуг, сприятиме інтеграції національного фінансового ринку у світовий фінансовий простір;

- по-друге, досягнення провідних цілей і завдань, закріплених Стратегією розвитку фінансового сектору України до 2025 року, особливо це стосується забезпечення фінансової стабільності та макроекономічного й інноваційного розвитку держави, адже стабілізація державних і місцевих фінансів сукупно із ефективною фінансовою й монетарною політиками знизять рівень інфляції, а докорінні й комплексні реформи сприятимуть активізації господарської діяльності підприємницьких структур і домогосподарств, розширенні доступу до ринків капіталів, поліпшенню бізнес-клімату, ідентифікації ризиків та покращення механізмів їх нейтралізації, інтенсифікації інвестиційних процесів, вирішенні низки соціальних проблем;

- по-третє, забезпечення фінансової інклюзії у частині підвищення доступності фінансових послуг за рахунок інтенсивнішого апробування новітніх фінансових технологій, а також фінансової грамотності населення через активну реалізацію Національної стратегії із фінансової

грамотності, розробленої НБУ, ініціювання різного роду заходів і проєктів у цьому напрямку.

б. Новітніми світовими трендами на ринку фінансових послуг визначено посилення процесів цифровізації та використання сучасних фінансових технологій. З'ясовано, що найбільш затребуваними нині є такі новації у роботі фінансових посередників як технологія (Blockchain) (зокрема, у галузі страхування InsurePal (блокчейн-протокол для страхування соціального доказу) й InChain (для страхування ризиків та інвестування у страхові облігації)), великі дані (Big DATA), штучний інтелект (Artificial Intelligence Technologies, AI), чат-боти, роботизація. Розкрито переваги їх використання на банківському, страховому та інвестиційному сегментах ринку фінансових послуг. Наголошено на необхідності їх апробування й вітчизняними фінансовими посередниками, що дозволить їм:

1) підвищити рівень захищеності таких фінансових інституцій, знизити ймовірність виникнення загрози шахрайства, втрати даних (головним чином за рахунок їх збереження в хмарних сховищах) чи інших протиправних дій;

2) реорганізувати структуру фінансових посередників, автоматизувати й оптимізувати їх управлінські процеси;

3) знизити витрати по обслуговуванню клієнтів та швидко реагувати на їх запити;

4) розробляти більш персоналізовані продукти й ідентифікувати нові групи споживачів.

Відзначено, що на часі: а) уніфікація вітчизняного законодавства з нормами, регламентованими директивою ЄС PSD2, що підсилить конкурентну боротьбу у фінансовому секторі та підтримає інноваційні трансформації національного платіжного ринку; б) використання краудфандингу та P2P-кредитування як механізмів залучення фінансових ресурсів; в) фінансового трендингу задля розвитку алгоритмічного трейдингу, тобто автоматизованої торгівлі фінансовими активами за допомогою роботів; трансформації

традиційних послуг у консалтинг; г) використання ідентифікації, аутентифікації та інструментів “знай свого клієнта” (KYC).

У підсумку, означені вектори осучаснять вітчизняних фінансових посередників, посилять їх фінансову спроможність і конкурентоздатність, що якісно відобразиться на розвитку ринку фінансових послугі економічній системі країни в цілому.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Активи банків України (2008-2021). URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/banks/stat/active/>.
2. Аналіз діяльності недержавних пенсійних фондів у 2020 році. URL: https://www.uaapf.com/index.php?option=com_content&view=article&id=472:-2020-&catid=1:2009-09-24-10-44-06&Itemid=2.
3. Арбузов С. Г., Колобов Ю. В., Міщенко В. І., Науменкова С. В. Банківська енциклопедія. К. : Центр наукових досліджень Національного банку України : Знання, 2011. 504 с.
4. Барабаш Ю. 2020 –обсяги інвестицій у фінтех прогресують. URL: <https://legalhub.online/blogy/2020-roku-obsyagy-investytsij-u-finteh-progresuyut>.
5. Безвізний нагляд за фінансовими компаніями, ломбардами та лізингодавцями: поточний стан та перспективи. URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/Presentation_Supervision_financial_companies_Q1_2021_pr_2021-06-09.pdf?v=4.
6. Блокчейн в світі. Просто про технології та їх застосуванні. URL: <http://my-tradegroup.com/index.php/mneniya/item/9251-2017-j-god-blockchain-v-mire-prosto-o-tekhnologii-i-ee-primenenii-v-otrasli>.
7. Бобров Є. А. Роль та місце ринку фінансових послуг у структурі фінансового ринку. *Фінанси України*. 2007. № 4. С. 88-94.
8. Бойко С. В., Кеба А. А. Сучасний стан та перспективи розвитку ломбардів в Україні. *Інтернаука. Серія “Економічні науки”*. 2017. № 16. URL: <https://www.inter-nauka.com/uploads/public/15115321262724.pdf>.
9. Бондаренко Л. П., Політило М. П. Банківські інновації як необхідність ефективного функціонування банківського ринку. *Інвестиції: практика та досвід*. 2018. № 3. С. 5-8.
10. Васильєв О., Кайдаш О. Сегментація інфраструктурного забезпечення ринку інвестицій в Україні. *Інфраструктура ринку*. 2018. Вип. 21. С. 32-39.

11. Волосович С. Оцінка підходів до класифікації ринків фінансових послуг. *Ефективна економіка*. 2015. № 7. URL: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=4183>.
12. Гармашова Ю. О. Передумови виникнення та генезис ринку фінансових послуг в Україні. *Економіка та підприємство*. 2015. № 5 (86). С.107-111.
13. Гонта О., Дубина М. Особливості впливу ринку фінансових послуг на розвиток національної економіки. *Вісник Хмельницького національного університету*. 2017. № 6. Том 3. С. 94-100.
14. Грошово-кредитна статистика. URL: <https://bank.gov.ua/ua/statistic/sector-financial/data-sector-financial>.
15. Гулей А., Гулей С. Цифрова трансформація вітчизняного банківського середовища в умовах розвитку фінтех-екосистеми. *Український журнал прикладної економіки*. 2019. № 1. Том 4. С. 6-15.
16. Дані наглядової статистики НБУ. URL: <https://bank.gov.ua/ua/statistic/supervision-statist/data-supervision>.
17. Демчишак Н., Гудима Р. Розвиток фінтеху в Україні та світі на основі використання технологій блокчейну та штучного інтелекту. *Ефективна економіка*. 2021. № 6. URL: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=8948>.
18. Дороніна І., Криштоф Н. Державне регулювання ринку фінансових послуг в контексті європейської інтеграції. *Наукові записки Інституту законодавства ВРУ*. 2019. № 2. С. 106-116.
19. Дорофеев Д. А. Методологічні засади інноваційного розвитку фінансового посередництва. *Наукові записки Національного університету "Острозька академія". Серія "Економіка" : науковий журнал*. Острог : Вид-во НаУОА, грудень 2018. № 11(39). С. 127-134.
20. Дребот Н., Танчак Я., Миколишин М. Тенденції розвитку небанківських фінансових установ на ринку фінансових послуг. *Науковий вісник НЛТУ України*. 2020. № 1. Т. 30. С. 109-114.

21. Дроботя Я., Бражник Л., Дорошенко О. Диджиталізовані інновації банківського бізнесу. *Економіка та суспільство*. 2021. Вип. 23. URL: <http://dspace.pdaa.edu.ua:8080/handle/123456789/10385>.
22. Дубина М. Дослідження особливостей взаємозв'язку фінансового ринку та ринку фінансових послуг. *Інвестиції: практика та досвід*. 2016. № 18. С. 21-26.
23. Дубина М. Структура ринку фінансових послуг. *Вісник Хмельницького національного університету*. 2016. № 4. Том 1. С. 113-117.
24. Дубина М. Розвиток ринку фінансових послуг України на основі формування інституту довіри : автореф. дис. ... д-ра екон. наук. Чернігів, 2018. 41 с.
25. Дубина М., Бондаренко Д. Функції ринку фінансових послуг. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Економічні науки*. 2016. Вип. 20. Ч. 1. С. 163-167.
26. Еш С.М. Ринок фінансових послуг : конспект лекцій [для студентів спеціальності “Фінанси” денної та заочної форм навчання]. К. : НУХТ, 2008. 127 с.
27. Заволока Ю. М., Єфременко А. Г., Малашенко Ю. А. Особливості функціонування страхового ринку в умовах сучасної цифрової трансформації. *Економіка і держава*. 2020. № 6. С. 102-106.
28. Зверук Л. А., Рибачук В. О. Модернізація національного ринку банківських послуг як стратегічний орієнтир його розвитку (на прикладі ПАТ “Державний ощадний банк України”). *Міжнародний науковий журнал “Інтернаука”*. 2017. № 1 (1). С. 19-26.
29. Зима О.Т. Реклама на ринку фінансових послуг: адміністративно-правові засади. *Порівняльно-аналітичне право*. 2014. № 5. С. 247-250.
30. Іоргачова М. І., Ковальова О. М., Коцюрубенко Г. М. Фінансовий ринок України: сучасний стан основних сегментів. *Ефективна економіка*. 2021. № 2. URL: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=8654>.

31. Калівошко О. Структурна характеристика ломбардів як інфраструктурної одиниці фінансово-кредитного ринку. *Формування ринкової економіки в Україні*. 2019. Вип. 42. С. 61-71.
32. Кармінська-Бєлоброва М. В. Організаційні структури управління підприємством. *Бізнес Інформ*. 2012. № 12. С. 192-195.
33. Кнейслер О., Камінська О. Проблеми інституційно-правового забезпечення асистанської діяльності на страховому ринку України. *Світ фінансів*. 2016. № 1. С. 192-205.
34. Ковальчук К.Ф., Архірейська Н.В., Валенюк Н.В. Ринок фінансових послуг : навч. посібник. Дніпро: НМетАУ, 2018. 135 с.
35. Конарївська О. Б. Характеристика основних етапів становлення ринку небанківських фінансових послуг в Україні. *Економічні науки*. 2013. № 10 (37). С. 89-97.
36. Крупнейший банк Швеции решил заменить работами 6 тысяч сотрудников. URL: <https://www.finanz.ru/novosti/aktsii/krupneyshiy-bank-shvecii-reshil-zamenit-robotami-6-tysyach-sotrudnikov-1027409738>.
37. Лащик І., Кондрат І., Віблій П., Білець В. Страховий ринок України: сучасний стан та перспективи розвитку. *Галицький економічний вісник*. 2020. № 5 (66). С. 105-112.
38. Макаренко Ю, Хацько В. Оцінка управління депозитним портфелем комерційного банку на прикладі АТ “ОТП Банк”. *Інвестиції: практика та досвід*. 2021. № 1. С. 39-45.
39. Матвійчук Н., Теслюк С., Боричевська І. Банківські депозити та ОВДП як альтернативні об’єкти вкладення коштів. *Економіка та суспільство*. 2021. Вип. 25. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/download/294/282/>.
40. Мінкович В. Т., Тимчак М. В. Перспективні напрямки розвитку окремих видів страхування в умовах трансформації економіки України. *Науковий вісник Ужгородського університету*. 2017. Вип. 1 (49). С. 268-275.

41. НБУ про підсумки року регулювання та нагляду за небанківськими фінансовими установами. URL:<https://finbalance.com.ua/news/nbu---pro-pidsumki-roku-rehulyuvannya-ta-nahlyadu-za-nebankivskimi-finustanovami>.
42. Недільська Л., Марченко Д. Сучасний вектор розвитку ломбардів в Україні. *БізнесІнформ*. 2021. № 7. С. 222-228.
43. Огляд небанківського фінансового сектору. Квітень 2021. URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/Nonbanking_Sector_Review_2021-08.pdf?v=4.
44. Огляд сектору небанківських фінансових установ за результатами 2020 року. Стан ринку фінансових компаній, лізингодавців та ломбардів. URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/Ogliad_sectoru_nonbanks_pr_2021-04-15_16.pdf?v=4.
45. Онищенко В. О., Завора Т. М. Ринок фінансових послуг : навч. посібн. Полтава : ПолтНТУ, 2017. 409 с.
46. Пантелєєва Н. Цифрова конвергенція ринку фінансових послуг / *Розвиток фінансового ринку в Україні: загрози, проблеми та перспективи*: матеріали Міжн. наук.-практ. конференції (15 Жовтня 2019 р., м. Полтава). Полтава: ПолтНТУ, 2019. С. 19-22.
47. Пантелєєва Н. Цифрові трансформації фінансового посередництва. *Науковий вісник Полтавського університету економіки і торгівлі*. 2018. № 3 (88). С. 81-89.
48. Письменна Т. Актуальні проблеми функціонування ринку фінансових послуг в Україні. *Вісник ТНЕУ*. 2019. № 2. С. 57-70.
49. Письменна Т. Ринок недержавних пенсійних фондів в Україні: оцінка сучасних тенденцій. *Інвестиції: практика та досвід*. 2020. № 5-6. С. 5-10.
50. Підсумки діяльності страхових компаній за 2017-2019 рр. URL: <https://forinsurer.com/stat>.
51. Підсумки діяльності страхових компаній за 2019 рік. URL: http://ufu.org.ua/files/stat/SK_info2019.pdf.

52. Підсумки розвитку системи недержавного пенсійного забезпечення станом на 31.12.2020р. URL: https://www.nssmc.gov.ua>nrf_4_kv-2020.
53. Плєскач В. Л. Фінансові послуги як складова інтеграції України у світовий інформаційно-економічний простір. *Фінанси України*. 2008. № 8. С. 89-95.
54. Подзигун І. Фінансовий ринок та ринок фінансових послуг: взаємозв'язок та єдність. *Ринок цінних паперів України*. 2013. № 1-2. С. 83-88.
55. Подра О. П., Петришин Н. Я. Особливості розвитку вітчизняного страхового ринку та напрями активізації страхової діяльності в умовах становлення цифрової економіки. *Ефективна економіка*. URL: http://www.economy.nauka.com.ua/pdf/5_2020/78.pdf.
56. Про кредитні спілки : Закон України від 20.12.2001 р. за № 2908-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2908-14#Text>.
57. Про недержавне пенсійне забезпечення : Закон України від 9 липня 2003 року за № 1057-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1057-15#Text>.
58. Про порядок надання фінансових послуг ломбардами : Розпорядження Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг України від 26.04.2005 р. № 3981. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0565-05#Text>.
59. Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг : Закон України № 2664-III від 12 липня 2001 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2664-14#Text>.
60. Рекурєнко І. І. Функції інфраструктури фінансового ринку. *Актуальні проблеми економіки*. 2011. № 9. С. 244-249.
61. Ринок небанківських фінансових установ зріс за підсумками 2020 року, більшість сегментів отримали прибуток – Огляд небанківського фінсектору. URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/rinok-nebankivskih-finansovih-ustanov-zris-za-pidsumkami-2020-roku-bilshist-segmentiv-otrimali-pributok--oglyad-nebankivskogo-finsektoru>.
62. Ринок фінансових послуг: опорний конспект лекцій. URL: <http://dspace.wunu.edu.ua/retrieve/52419/3%D0%B0.%20lek.pdf>.

63. Ринок фінансових послуг: навч. посіб. / Л. Алексеєнко, О. Квасовський, О. Луцишин, П. Рендович, М. Стецько. Тернопіль: ФОП Паляниця В. А., 2018. 273 с.
64. Ринок фінансових послуг : навч. посіб. / Арутюнян С.С., Іоргачова М.І. та ін.; за заг. ред. С.С. Арутюнян, М. І. Іоргачова. Харків: “Діса плюс”, 2020. 312 с.
65. Семенча І. Є., Резник Г. І. Діяльність інститутів спільного інвестування в Україні: сучасні проблеми та шляхи їх подолання. *Подільський вісник: сільське господарство, техніка, економіка*. 2018. Вип. 28. С. 275-285.
66. Сокоринський Ю.В. Особливості та зміст недержавного пенсійного забезпечення. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Юриспруденція*. 2018. № 36. Т. 2. С. 72-76.
67. Статистика страхового ринку України. URL: <https://forinsurer.com/stat>.
68. Стратегія розвитку фінансового сектору країни до 2025 р. URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/Strategy_FS_2025.pdf?v=4.
69. Татарин Н. Б., Ковальчук Ю. В., Цюник С. І. Недержавні пенсійні фонди: модернізація, тенденції та проблеми розвитку в Україні. *Економіка та держава*. 2021. № 5. С. 82-86.
70. Тахтай О. Становлення та розвиток механізму державного регулювання діяльності небанківських фінансових установ в Україні. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*. 2016. № 2 (12). С. 273-282.
71. Тримбалюк А., Луцишин О. Концептуальні засади становлення та розвитку ринку фінансових послуг України. URL: <http://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497/27614/1/132.PDF>.
72. Унець-Ходаківська В.П., Костюкевич О.І., Лятамбор О.А. Ринок фінансових послуг: теорія і практика. К. : Центр учбової літератури, 2009. 292 с.
73. Фаріон В. Я., Фаріон Я. М. Роль посередників на фінансовому ринку України. *Економічний аналіз*. 2016. № 1. Том 24. С. 153-160.

74. Федорович І. Проблеми та перспективи розвитку діяльності інституційних інвесторів на фінансовому ринку України. *Світ фінансів*. 2017. Вип. 3 (52). С. 73-82.
75. Фурдак М. М. Система пенсійного забезпечення в Україні – деякі аспекти реформування. *Бізнес Інформ*. 2021. №6. С. 176-183.
76. Харабара В., Грешко Р., Третьякова О. Особливості сучасного банківського маркетингу. *Інвестиції: практика та досвід*. 2021. № 4. С. 43-46.
77. Холявко Н., Колоток М. Інформаційні технології в роботі зарубіжних фінансових установ. *Проблеми і перспективи економіки та управління*. 2021. № 1 (25). С. 117-126.
78. Хоружий С. Консолідація інституційного забезпечення функцій регулювання та нагляду за діяльністю фінансових установ. *Бізнес Інформ*. 2019. № 3. С. 337-342.
79. Цифрова економіка як ключовий тренд розвитку постіндустріального суспільства : монографія / [авт. кол.]. ; за заг. ред. Н. Пантелєєвої, С. Колодія, М. Ребрика. Київ : ДВНЗ “Університет банківської справи”, 2019. 299 с.
80. Шишпанова Н., Копайгора О. Проблемні тенденції та напрями регулювання страхового ринку України в умовах трансформаційних змін. *Інвестиції: практика та досвід*. 2021. № 10. С. 76-82.
81. Шолойко А. С. Ринок страхування життя в Україні та його інфраструктура. *Інвестиції: практика та досвід*. 2018. № 5. С. 32-36.
82. Юрій С. І., Луцишин О. О. Ринок фінансових послуг як інституційна основа ринкової економіки. *Фінанси України*. 2010. № 11. С. 48-59.
83. Financial Services Sector. URL: <https://www.investopedia.com/ask/answers/030315/what-financial-services-sector.asp>.
84. How Five Robots Replaced Seven Employees at a Swiss Bank. URL: <https://www.bloomberg.com/news/articles/2018-05-04/how-five-robots-replaced-seven-employees-at-a-swiss-bank>.

85. Ross S. Financial Services: Sizing the Sector in the Global Economy. URL: <https://www.investopedia.com/ask/answers/030515/what-percentage-global-economy-comprised-financial-services-sector.asp>.
86. Schueffel P. Taming the Beast: A Scientific Definition of FinTech. *Journal of Innovation Management*. 2016. Vol. 4. № 4. P. 32-34.
87. Schmukler Sergio L. Benefits and Risks of Financial Globalization: Challenges for Developing Countries URL: https://www.researchgate.net/publication/39922690_Benefits_-and_Risksof_Financial_Globalization_Challenges_for_Developing_Countries.
88. The OECD Glossary of Statistical Terms. URL: <https://stats.oecd.org/glossary/detail.asp?ID=970>.
89. Walden S., Foreman D. 5 Fintech Trends Likely To Stick Around After The Pandemic. Forbes. 2020. URL: <https://www.forbes.com/advisor/banking/fintech-trends-after-the-pandemic/>.